

Radboud Universiteit Nijmegen

Faculteit der Letteren

Piet Aalberse
Een sociaal katholiek politicus gedurende crisistijd

Masterscriptie Politiek en Parlement

Auteur:
Tom van Erp (S1034155)

Begeleider:
dr. Marij Leenders

Aantal woorden: 14670

15 maart 2023

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Verantwoording onderscheid bachelor- en masterscriptie	4
Inleiding	5
Het theoretische sociaal katholieke antwoord op de praktijk van de sociale kwestie	6
Aalberse, de achtergelaten kritische RKSP-politicus	9
Methode en bronnen	12
Hoofdstuk 1: Het onrustige ministerschap van de eerste minister van Arbeid.....	15
Hoofdstuk 2: Sociaal katholieke politiek binnen de katholieke media van de jaren 20	25
Hoofdstuk 3: Aalberse de RSKP-fractievoorzitter gedurende crisistijd.....	34
Conclusie	43
Bijlages	46
Bijlage 1	46
Bijlage 2	47
Primaire bronnen	48
Archiefstukken	48
Kranten- en Tijdschriftartikelen	50
Bibliografie.....	51

Voorwoord

Ik zou graag dr. Marij Leenders willen bedanken voor de begeleiding bij deze masterscriptie. Daarbij zou ik dr. Adriejan van Veen willen bedanken voor de introductie tot het domein van de sociale politiek. Tevens gaat er bijzondere dank uit naar mijn bachelorscriptiebegeleider dr. Christoph van den Belt, die mij geïntroduceerd heeft aan de historische persoon Piet Aalberse.

Verantwoording onderscheid bachelor- en masterscriptie

Zowel mijn bachelorscriptie als deze masterscriptie gaan over Piet Aalberse. Toch is er tussen de bachelor- en masterscriptie een duidelijk onderscheid te maken. Allereerst verschilt de onderzoeksperiode. De bachelorscriptie focuste zich op Aalberses formatieve jaren en vroege politieke loopbaan met de periodisering 1891-1918. Deze Masterscriptie daarentegen zal zich focussen op de periode 1918-1936 toen Aalberse een belangrijke speler binnen de katholieke en Nederlandse politiek was.

Daarbij verschilt de focus tussen de bachelor- en masterscriptie. De bachelorscriptie focuste zich op Aalberses visie tegenover de sociale kwestie vanuit zijn sociaal katholieke gedachtegoed, waarbij specifiek in werd gegaan op bepaalde aspecten van de sociale kwestie, zoals wetgeving en socialisme. De masterscriptie zal zich echter focussen op Aalberses kritische houding op de sociale politiek van de katholieke politiek, waarbij deze kritische positie geanalyseerd zal worden vanuit de verschillende posities die Aalberse innam in het politieke krachtenveld.

Tenslotte is er een onderscheid in het gebruikte bronnenmateriaal te maken. De bachelorscriptie berustte zich vooral op de dagboeken van Aalberse en enkele correspondenties. De Masterscriptie daarentegen is naast dagboeken en correspondenties ook gebaseerd op artikelen en notities die Aalberse heeft gemaakt tijdens zijn verschillende posities in het katholieke politieke krachtenveld.

Inleiding

Het eerste Kabinet-Ruijs de Beerenbrouck (1918-1922) werd beëdigd op 9 september 1918. Dit kabinet was bijzonder op verschillende aspecten: het was het eerste kabinet verkozen na de invoering van het evenredige kiesstelsel, het kabinet leverde tevens de eerste katholieke minister-president, Charles Ruijs de Beerenbrouck (1873-1936) en het kabinet benoemde de eerste minister van Arbeid Piet Aalberse (1871-1948). Aalberse, een prominent katholiek politicus, zou zich als minister van Arbeid inspannen voor de totstandkoming van verschillende sociale wetgeving, zoals de invoering van de achturige werkdag en de oprichting van de Hoge Raad van Arbeid (de voorloper van de Sociaal-Economische Raad). Daarbij spande Aalberse zichzelf intensief in voor de katholieke politiek doordat hij met zijn uitgeverij Futura veel tijdschriften en kranten publiceerde, die Aalberses sociaal katholieke visie propageerden. Tevens werd hij in 1931 de fractievoorzitter van de Rooms-Katholieke Staatspartij (RKSP).

Ondanks de vooruitgang in de totstandkoming van sociale wetgeving en ondanks Aalberses centrale rol binnen het kabinet en de katholieke politiek, bleef Aalberse kritisch op het sociaalbeleid van zijn kabinet. Gedurende zijn ministerschap zou hij vaak op weerstand stuiten van een Eerste en Tweede Kamer, voornamelijk vanuit de hoek van de Christelijk-Historische Unie (CHU) en de Anti-Revolutionaire Partij (ARP), die zijn sociale wetgeving wilden tegenhouden. Daarbij uitte hij kritiek op de bezuinigingspolitiek van de kabinetten van het interbellum, waarin er geen geld was voor verdere sociale wetgeving: eerst als minister van Arbeid tijdens de economische recessie in de nasleep van de Eerste Wereldoorlog (1922-1933) en later als fractievoorzitter van de RKSP tijdens de economische crisis van de jaren dertig. In dit laatste geval zou Aalberse zelfs zorgen voor een kabinetscrisis voor het tweede Kabinet-Colijn (1933-1935). In deze kabinetscrisis zou Aalberse tevergeefs een coalitie proberen te formeren tussen de RSKP en de Sociaal-Democratische Arbeiderspartij (SDAP). Een opmerkelijke politieke ontwikkeling, aangezien de katholieke Aalberse al tijdens zijn studententijd antisocialistisch was en vaak in conflict kwam met de socialisten. Minister Aalberse was immers tijdens de mislukte revolutiepoging van Pieter Jelles Troelstra (1860-1930) in 1918 niet bereid om concessies te doen aan de socialisten. Hoewel Aalberse kritiek uitte op het sociale beleid van de kabinetten waar hij als minister van Arbeid en als fractievoorzitter van de grootste coalitiepartij deel van uitmaakte, is er niks over Aalberses kritische houding geschreven. Deze scriptie beoogt daarom ook Aalberses kritische houding nader te onderzoeken.

Het theoretische sociaal katholieke antwoord op de praktijk van de sociale kwestie

Een onderzoek naar Aalberse kritische houding tegenover het sociaalbeleid van de katholieke politiek raakt verschillende historiografische debatten, waaronder die betreffende de sociale kwestie, sociaal katholicisme, katholieke politiek in Nederland en de geschiedschrijving omtrent Piet Aalberse zelf. Aalberse als minister van Arbeid en RKSP-fractievoorzitter probeerde immers zowel als politicus en als minister van Arbeid een antwoord te vinden op de verschillende vraagstukken van de sociale kwestie, die hij vanuit zijn sociaal katholieke achtergrond probeerde te beantwoorden.

Allereerst moet de historiografie van de sociale kwestie besproken worden. Onder de sociale kwestie verstaan academici het maatschappelijke vraagstuk hoe de maatschappij het beste de minderbedeelden kan verheffen, zodat zij ook kunnen participeren binnen de maatschappij.¹ De periodisering van de sociale kwestie verschilt tussen academici. De historicus Daniel Rodgers en de socioloog Abraham de Swaan onderzoeken de sociale kwestie vanaf de tweede helft van de negentiende eeuw tot het heden (van de publicatie).² De journalist en literair specialist Ilja van den Broek, historica Christianne Smit en historicus bestuur en politiek Dirk Jan Wolffram focussen zich daarentegen op de sociale kwestie in de gehele negentiende eeuw en enkel de eerste decennia van de twintigste eeuw.³ Hoewel er over de periodisering van de sociale kwestie geen consensus bestaat onder academici, is er wel consensus dat deze kwestie intensifieerde en zichtbaarder werd met de industrialisatie van de negentiende eeuw in Europa, waaruit een toenemende kloof tussen de welbedeelden en de minderbedeelden voortvloeide.

Deze academici verschillen in hun methode en benadering van de sociale kwestie. De Swaan en Rodgers hanteren de ‘traditionele’ benadering van de sociale kwestie, die sterk werd beïnvloed door benaderingen uit de sociale politiek en de sociale wetenschappen, waardoor de sociale kwestie vanuit een internationaal vergelijkende methode werd geanalyseerd.⁴ Hoewel recentere publicaties de sociale kwestie alsnog benaderen vanuit een internationaal perspectief, is te zien dat er een verschuiving plaatsvindt van een meer kwantitatieve methode naar een meer kwalitatieve methode. De publicatie van Van den Broek, Smit en Wolffram is hier een toonaangevend voorbeeld van, omdat deze academici gebruik

¹ A. de Swaan, *In Care of the State: Health Care, Education and Welfare in Europe and the USA in the Modern era* (Cambridge 1988) 210-211; D. T. Rodgers, *Atlantic Crossings: Social Politics in a Progressive Age* (Cambridge 1998) 18-23; I. van den Broek, C. Smit en D. J. Wolffram, *Imagination and Commitment: Representations of the Social Question* (Groningen 2007) IX-XIV.

² De Swaan, *In Care of the State*, 210-211; Rodgers, *Atlantic Crossings*, 18-23.

³ Van den Broek e.a., *Imagination and Commitment*, IX-XIV.

⁴ De Swaan, *In Care of the State*, 210-211; Rodgers, *Atlantic Crossings*, 18-23.

maken van een discoursanalyse om de sociale kwestie te plaatsen binnen drie verschillende discourses, namelijk: het literaire discours dat de misère van de industrialisatie uitbeeldde, het praktische discours over de totstandkoming van sociale wetgeving en tot slot het moreel discours over het helpen van de minderbedeelden.⁵

Daarnaast zijn er binnen de academici die een vergelijkende methode hanteren verschillen in de toepassing van hun vergelijking. De Swaan gebruikt zijn vergelijking voor een meer praktische toepassing, waarbij hij de ontwikkeling van sociale wetgeving in verschillende landen beschrijft en probeert te verklaren.⁶ Hierdoor komt hij tot de conclusie dat het vooroorlogse Nederlandse stelsel van sociale wetgeving het beste getypeerd kan worden als christelijk-corporatistisch en gefragmentariseerd.⁷ De redenen die De Swaan hiervoor geeft zijn: relatief late industrialisatie, relatief zwakke socialistische beweging, een gefragmentariseerd parlement met coalities van partijen met uiteenlopende visies op sociale wetgeving waardoor alleen bij consensus sociale wetgeving tot stand kwam, en een mentaliteit van de Nederlandse regering om alleen sociale wetgeving door te voeren die in het buitenland al succesvol was gebleken.⁸ Rodgers daarentegen gebruikt de vergelijkingen eerder om een nieuwe theorie over de vorming van antwoorden op de sociale kwestie te formuleren.⁹ Rodgers gaat er dan ook van uit dat antwoorden op de sociale kwestie zich niet in de vacuüms van nationale contexten ontwikkelden, maar eerder in een transnationaal netwerk waarin ideeën over de antwoorden op de sociale kwestie uitgewisseld en bediscussieerd kunnen worden om vervolgens te worden aangepast aan de specifieke nationale context.¹⁰

Een antwoord op de sociale kwestie is dat van het sociaal katholicisme, ook wel de sociale leer van de katholieke kerk genoemd. Academici hebben uiteenlopende meningen over de precieze definitie van het sociaal katholicisme.¹¹ De theoloog Marvin L. Krier Mich, de filosoof Joe Holland en de historicus Thomas Behr, geven niet direct een definitie van het sociaal katholicisme, maar geven wel een aantal karakteristieken van het sociaal katholicisme, namelijk: afkeur van zowel laissez-faire kapitalisme als staatsocialisme, beperkt staatsingrijpen in de economie en het recht van katholieken om zichzelf te mogen organiseren

⁵ Van den Broek e.a., *Imagination and Commitment*, IX-XIV.

⁶ De Swaan, *In Care of the State*, 210-211; Rodgers, *Atlantic Crossings*, 18-23.

⁷ Ibidem.

⁸ Ibidem.

⁹ Rodgers, *Atlantic Crossings*, 18-23.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ T. Salemink, *Katholieke kritiek op het kapitalisme 1891-1991: Honderd jaar debat over vrije markt en verzorgingsstaat* (Amersfoort 1993) 16; M. L. Krier Mich, *Catholic Social Teachings and Movements* (Mystic 1998) 1; J. Holland, *Modern Catholic Social Teaching: The Popes confront the Industrial age 1740-1958* (New York 2003) 113-115; T. Behr, *Social Justice and Subsidiarity: Luigi Taparelli and the Origins of Modern Catholic Social Thought* (Washington DC 2019) 193.

in autonome katholieke organisaties.¹² De historicus Theo Salemink daarentegen concludeert dat het sociaal katholicisme geen precieze definitie heeft, waardoor een varia aan verschillende economische theorieën, zoals distributisme, subsidiariteit en corporatisme onder de paraplu-terme van het sociaal katholicisme kunnen vallen.¹³

Wel is er consensus over het belang van de publicatie van de pauselijke encycliek *Rerum Novarum* (1891) door paus Leo XIII (1810-1903), waarbij deze encycliek wordt gezien als het gronddocument van het sociaal katholicisme dat vervolgens in de pauselijke encycliek *Quadragesimo Anno* (1931) door Paus Pius XI (1857-1939) verder uitgewerkt zou worden.¹⁴ Toch is er over de precieze duiding van *Rerum Novarum* nog wel descensus, waarbij Salemink en Krier Mich *Rerum Novarum* zien als een hoofdzakelijk economisch document en Holland en Behr de encycliek breder zien als een document waarbij de katholieke kerk zichzelf verzoent met de ‘moderne’ en ‘liberale’ maatschappij die opkwam in de nasleep van de Franse Revolutie en als gevolg van de industrialisering.

Binnen deze twee duidingen van *Rerum Novarum* is echter ook descensus tussen de auteurs. Bij de economische duiding van *Rerum Novarum* zijn Salemink en Krier Mich het niet eens over de reden van publicatie. Salemink stelt dat de publicatie van *Rerum Novarum* en het daaruit voortvloeiende sociaal katholicisme een late inmenging was van de katholieke kerk binnen de grotere economische debatten van de negentiende eeuw tussen het laissez-faire kapitalisme en het staats-socialisme.¹⁵ Krier Mich daarentegen stelt dat *Rerum Novarum* beter gezien kan worden als een codificering van de verschillende initiatieven en ideeën over de sociale kwestie.¹⁶ Hierbij benadrukt Krier Mich dat het sociaal katholicisme vorm werd gegeven door enerzijds een top-down kerkelite die door middel van pauselijke encyclieken de initiatieven van onderop beïnvloedde en anderzijds dat de bottom-up initiatieven en bewegingen van zowel de clerus als de leken opkwamen, die op hun beurt de kerkelite beïnvloedden.¹⁷

De bredere duiding van *Rerum Novarum* heeft ook descensus. Holland stelt namelijk dat *Rerum Novarum* het beste gevat en geduid kan worden binnen wat hij de ‘Leotiene strategie’ noemt. Deze ‘Leotiene strategie’ was de strategie die de katholieke kerk volgde tijdens het pontificaat van paus Leo XIII, waarbij de katholieke kerk zichzelf verzoende met

¹² Krier Mich, *Catholic Social Teachings and Movements*, 1; Holland, *Modern Catholic Social Teaching*, 113-115; Behr, *Social Justice and Subsidiarity*, 193.

¹³ Salemink, *Katholieke kritiek op het kapitalisme 1891-1991*, 16.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Krier Mich, *Catholic Social Teachings and Movements*, 1.

¹⁷ Ibidem.

de ‘moderne’ en ‘liberale’ maatschappij, om zodanig een gezamenlijk front te vormen tegen de socialisten.¹⁸ Behr focust in zijn analyse op de rol die de Italiaanse Jezuïet Luigi Taparelli (1793-1862) speelde in het creëren van de voedingsbodem van het sociaal katholicisme. Behr stelt daarom ook dat deze verzoening niet alleen als een front diende tegen het socialisme, maar ook, zoals Salemink al stelde, een katholieke inmenging was binnen de moderne debatten over de economie.¹⁹

De geografische focus verschilt ook tussen de academici. Eveneens spiegelen Salemink en Krier Mich elkaar, waarbij Salemink zich hoofdzakelijk focust op Europa met een enkele uitzondering in de V.S. en Krier Mich daarentegen zich hoofdzakelijk focust op de V.S. met enkele uitzonderingen in Europa.²⁰ Behr en Holland focussen zich op Italië en/of de Pauselijke Staat, maar zien deze wel als een surrogaat voor Europa.²¹

Tot slot is er binnen het debat over het sociaal katholicisme een duidelijke overmacht van een theoretische benadering. Salemink, Behr en Holland focussen zich duidelijk op het theoretische kader van het sociaal katholicisme, waarbij het sociaal katholicisme geplaatst wordt binnen de katholieke filosofie en theologie.²² Krier Mich daarentegen focust zich naast het meer theoretische kader van het sociaal katholicisme als enige ook op de politieke en maatschappelijke bewegingen die het sociaal katholicisme beïnvloeden en voortkwamen uit het gedachtegoed van de pauselijke encyclieken.²³

Aalberse, de achtergelaten kritische RKSP-politicus.

Piet Aalberse groeide op in de periode waarin het sociaal katholieke gedachtegoed van *Rerum Novarum* vorm ging geven aan politieke katholieke partijen, waarvan hij niet alleen lid zou zijn, maar ook waar hij aan het roer zou komen te staan. Logischerwijze is de historiografie omtrent Aalberse en de katholieke politiek nauw aan elkaar verbonden, maar wordt zij ook gekenmerkt door dezelfde lacunes. De recente literatuur over de katholieke politiek in het interbellum en Aalberse is namelijk uitermate beperkt.²⁴

¹⁸ Holland, *Modern Catholic Social Teaching*, 113-115.

¹⁹ Behr, *Social Justice and Subsidiarity*, 193.

²⁰ Salemink, *Katholieke kritiek op het kapitalisme 1891-1991*, 16; Krier Mich, *Catholic Social Teachings and Movements*, 1.

²¹ Holland, *Modern Catholic Social Teaching*, 113-115; Behr, *Social Justice and Subsidiarity*, 193.

²² Salemink, *Katholieke kritiek op het kapitalisme 1891-1991*, 16; Holland, *Modern Catholic Social Teaching*, 113-115; Behr, *Social Justice and Subsidiarity*, 193.

²³ Krier Mich, *Catholic Social Teachings and Movements*, 1.

²⁴ G. Voerman, ‘De stand van de geschiedschrijving van de Nederlandse politieke partijen’, *BMGN* 120:2 (2005) 226-269, aldaar 230.

In de beperkte historiografie van Aalberse en de RKSP bestaat er een onderscheid tussen de publicaties van de zuilgebonden geschiedschrijving en de professionele geschiedschrijving. De literatuurselectie van deze scriptie is voornamelijk professioneel, met uitzondering van twee werken. Enerzijds het werk van de historicus Lodewijk Rogier, dat dient als een voorbeeld van verzuilde geschiedschrijving en anderzijds de enige en genealogische biografie van Piet Aalberse geschreven door de historicus Jacobus Petrus Gribling.²⁵ De professionele geschiedschrijving zet zich specifiek af tegen het moralistische opvoedende karakter van deze publicaties.

In de beperkte historiografie omtrent Aalberse en de RKSP zijn de verschillende publicaties te plaatsen op een continuüm, waarbij de verzuilde geschiedschrijving aan één kant van het spectrum staat en de wetenschappelijk geschiedschrijving aan de andere kant van het spectrum. Toonaangevende werken voor de zuilgebonden geschiedschrijving zijn de geschiedschrijving van de katholieke historicus Lodewijk Rogier over de katholieke politiek en de genealogische biografie geschreven door de katholieke historicus Jacobus Gribling.²⁶ Beide werken hebben een finalistisch en moralistisch opvoedend karakter, waarbij het voornaamste doel van deze publicaties was de katholieke politiek en katholieke politici te verheerlijken. Een middenpositie op het continuüm wordt ingenomen door de sleutelpublicatie van de katholieke kerkhistoricus Johannes Antonius Bornewasser over de oprichting van de Katholieke Volkspartij (KVP), de voorganger van de RKSP.²⁷ Bornewasser schreef in de transitieperiode van de verzuilde geschiedschrijving naar de wetenschappelijke geschiedschrijving en schreef in opdracht van de KVP, maar wordt wel geaccepteerd als wetenschappelijke publicatie.²⁸

Binnen de professionele geschiedschrijving is er een splitsing te zien tussen enerzijds de focus op de partij en anderzijds het sociaal katholicisme. Aan de ene kant van deze splitsing is de publicatie van Bornewasser over de oprichting van de KVP en het overzichtswerk van de geschiedschrijving van de Nederlandse politieke partijen van de historicus Gerrit Voerman.²⁹ In deze publicaties ligt de focus op de partij als institutie en niet zozeer het sociaal katholieke aspect van deze partijen, waarbij de KVP uitvoeriger is beschreven binnen deze institutionele geschiedschrijving dan de RKSP. Voerman reflecteert

²⁵ L. J. Rogier en N. de Rooy, *In vrijheid herboren. Katholiek Nederland 1853-1953* (Den Haag 1953) 356; J. P. Gribling, *Professor Aalberse* (Utrecht 1966) 499.

²⁶ Ibidem.

²⁷ J. A. Bornewasser, *Katholieke Volkspartij 1945-1980/ bd. 1. Herkomst en groei (tot 1963)* (Nijmegen 1995) IX-XII.

²⁸ Voerman, 'De stand van de geschiedschrijving van de Nederlandse politieke partijen', 230.

²⁹ Ibidem; Bornewasser, *Katholieke Volkspartij 1945-1980*, IX-XII.

op het gebrek aan aandacht voor de RKSP en stelt dat dit komt doordat het RKSP-archief is verdwenen tijdens de Tweede Wereldoorlog, er geen animo was vanuit de katholieke politieke partij voor een eigen geschiedschrijving en doordat in de RKSP met de professionalisering van de geschiedschrijving deze zuilgebonden geschiedschrijving verdween.³⁰ Aan de andere kant zijn er verscheidende publicaties van de historicus Wil van Leeuwen en Jos van Meeuwen en verscheidende biografieën van RKSP-prominenten, waarbij de invloed van het sociaal katholieke gedachtegoed binnen de RKSP centraal wordt gesteld.³¹ Deze correlatie is ook logisch, aangezien het sociale gedachtegoed en de publicatie van *Rerum Novarum* de impuls was voor het organiseren van deze politieke partijen.

Binnen de vier biografieën is er ook een onderscheid te maken tussen hoe Aalberse wordt beschreven. De biografieën over de antirevolutionaire minister-president Hendrikus Colijn (1869-1944), geschreven door de historicus Herman Langeveld, de biografie van de voorganger van Aalberse als RKSP-fractievoorzitter Willem Hubert Nolens (1860-1931), geschreven door de historicus Theo Kroon en de door de internationale betrekkingen specialist en rechtsgeleerde Frans Verhagen geschreven biografie van de al genoemde Charles Ruis de Beerenbrouck, beschrijven de varia aan conflicten die Aalberse had met deze historische personen.³² De manifestaties van Aalberses kritische houding zijn hier dan enigszins beknopt weergegeven, maar schrijven dit logischerwijze vanuit het perspectief van de historische persoon van de biografie, waardoor er nog enige lacunes zijn in de kritische houding van Aalberse over het sociale beleid van de RKSP. Daartegenover is er de biografie van Joannes Aengenent (1873-1935), een vriend van Aalberse en de sociaal katholieke bisschop van Haarlem, geschreven door de kerkhistoricus Erik Sengers en het artikel van de historicus Coen Helderma over de Hoge Raad van Arbeid. Deze gaan eveneens eerder over Aengenent en de Hoge Raad van Arbeid, maar benoemen wel beknopt Aalberses bijdrage aan

³⁰ Voerman, 'De stand van de geschiedschrijving van de Nederlandse politieke partijen', 230.

³¹ J. van Meeuwen, *Lijden aan eenheid: katholieke arbeiders op zoek naar hun politieke recht (1897-1929)* (Hilversum 1998) 14-16, 22; W. van Leeuwen, 'Eenheid in onenigheid, eenheid in gehoorzaamheid: Sociale en economische opvattingen onder katholieken in Nederland tijdens het interbellum', *Leidschrift: katholieken in conflict* 5:1 (1988) 33-57, aldaar 53-55; C. Helderma, 'DE HOGE RAAD VAN ARBEID, 1919-1940(-1950)', *Tijdschrift voor sociale en economische geschiedenis* 1:2 (2004) 45-75, aldaar 50-53; E. Sengers, *Roomsche socioloog – sociale bisschop: Joannes Aengenent als ideoloog en bestuurder van de katholieke sociale beweging 1873-1935* (Hilversum 2016); F. Verhagen, *Toen de katholieken Nederland veroverden: Charles Ruijs de Beerenbrouck 1873-1936* (Amsterdam 2015); T. Kroon, *Nolens: een portret van een groot staatsman* (Zutphen 1983); H. J. Langeveld, *Hendrikus Colijn, 1869-1944/ DL. 1, 1869-1933: Dit leven van krachtig handelen* (Amsterdam 1998); H. J. Langeveld, *Hendrikus Colijn, 1869-1944/ DL. 2, 1933-1944: Schipper naast God* (Amsterdam 2004).

³² Verhagen, *Toen de katholieken Nederland veroverden*, 162-167; Kroon, *Nolens*, 8-9; Langeveld, *Hendrikus Colijn, 1869-1944/ DL. 1, 1869-1933*, 257-274; Langeveld, *Hendrikus Colijn, 1869-1944/ DL. 2, 1933-1944*, 69-215.

het sociaal katholicisme en dus niet zozeer zijn kritische houding.³³ Dit gecombineerd met de algemene lacune omtrent Aalberse toont aan dat er nog mogelijkheden zijn voor onderzoek naar Aalberses kritische houding als RKSP-fractievoorzitter en minister van Arbeid.

Deze scriptie beoogt de achtergrond voor Aalberses kritische houding ten opzichte van het sociale beleid van de katholieke politiek nader te onderzoeken aan de hand van de vraagstelling: hoe valt Piet Aalberses kritische opstelling jegens het sociaal beleid van de katholieke politiek in de periode 1918-1936 te verklaren? Het beginjaar 1918 is gekozen vanwege Piet Aalberses benoeming tot eerste minister van Arbeid. De onderzoeksperiode eindigt in 1936, omdat Aalberse in dit jaar opstapte als fractievoorzitter van de RKSP. De hoofdvraag van deze scriptie zal aan de hand van drie deelvragen beantwoord worden. Het eerste hoofdstuk zal gaan over Aalberses tijd als eerste minister van Arbeid, waarbij gekeken zal worden naar de weerstand die Aalberse ervaarde in het doorvoeren van zijn sociale wetgeving en de beslissingen die hij moest maken tijdens de recessie van 1922-1925 en de daaruit voortvloeiende bezuinigingspolitiek van het kabinet. Het tweede hoofdstuk analyseert Aalberses rol als hoofdredacteur van de krant Het Centrum en het tijdschrift het Katholieke Sociale Weekblad (KSW), waarbij gekeken zal worden hoe Aalberses kritische houding zich manifesteerde en welke praktische rol deze bladen voor Aalberse dienden. Het derde hoofdstuk onderzoekt Aalberses rol als RKSP-fractievoorzitter en waarom de RKSP onder Aalberse steeds kritischer werd tegenover het sociale beleid van het tweede Kabinet-Colijn gedurende de economische crisis van de jaren dertig.

Methode en bronnen

Voor de beantwoording van deze hoofdvraag en deelvragen zal onder andere gebruik worden gemaakt van het diverse bronnencorpus van Piet Aalberse. Het archief van Aalberse is opgesteld door het Katholiek Documentatie Centrum (KDC) te Nijmegen, een instelling die zich inzet voor het behoud van katholiek erfgoed. Het gehele archief van Aalberse is tevens digitaal beschikbaar. De bronnen uit het archief van Aalberse die deze scriptie beoogt te gebruiken zijn te verdelen in drie categorieën. De eerste categorie bronnen zijn de meer persoonlijke bronnen van Aalberse, zoals zijn dagboeken en correspondentie met onder andere Joannes Aengenent, Nolens en Ruijs de Beerenbrouck. De dagboeken van Aalberse zijn tevens getranscribeerd door het Huygens instituut en zijn digitaal beschikbaar. Een nadeel van de dagboeken is wel dat de tijd tussen de verschillende dagboeknotities steeds groter

³³ Helderman, 'DE HOGE RAAD VAN ARBEID, 1919-1940(-1950)', 50-53; E. Sengers, *Roomsche socioloog – sociale bisschop*, 128-136.

wordt, naarmate Aalberse ouder wordt. Hierdoor zijn sommige periodes slecht gedocumenteerd in Aalberses dagboeken. De tweede categorie bronnen zijn de institutionele bronnen en het papierspoor dat Aalberse tijdens zijn verschillende functies heeft achtergelaten, zoals notulen en rapporten. De derde categorie bronnen zijn overige bronnen die niet in de eerste twee categorieën geplaatst kunnen worden, zoals redevoeringen en toespraken. Het nadeel van het archief van Aalberse is dat het uitermate uitgebreid is, waardoor de valkuil ontstaat dat het verzamelen van relevante informatie tijdrovend zal zijn.

Deze scriptie zal proberen deze valkuil te ontwijken door het gebruik van de volgende specifieke werkwijze. Eerst zullen de dagboeken van Aalberse scannend gelezen worden, waarbij gezocht zal worden naar specifieke punten, zoals gebeurtenissen, wetvoorstellen, datums en interacties. Vervolgens zal aan de hand van deze punten in het archief gezocht worden naar bronnen, die deze punten uit de scan van het dagboek verder kunnen uiteenzetten. Deze specifiekere bronnen en de dagboekfragmenten zullen daarna geanalyseerd, gecontextualiseerd en indien nodig getranscribeerd worden.

Daarnaast zullen ook andere archieven naast het archief van Aalberse gebruikt worden. Onder andere het archief van Nolens zal gebruikt worden, omdat hij een centrale rol binnen de katholieke politiek speelde als de voorganger van Aalberse als de fractievoorzitter van de RKSP. Hierbij zal vooral gekeken worden naar bronnen die gaan over Nolens rol als formateur van verschillende kabinetten. Vervolgens zal er ook gebruik gemaakt worden van het archief van de RKSP. Het nadeel van dit archief is dat de archiefstukken niet in hun heelheid bewaard zijn. Beide archieven zijn tevens ondergebracht in het KDC. Ook zal gebruik worden gemaakt van verschillende artikelen van het KSW en Het Centrum, die ontleend zijn aan het digitale krantenarchief Delpher.

Daarbij is het ook belangrijk om expliciet te benoemen dat het analytisch concept ‘biografie’ relevant is voor de methode van deze scriptie. Hoewel deze scriptie niet beoogt een biografische beschrijving van Aalberses levensloop te zijn, zullen vanwege de vraagstelling verschillende biografische elementen toch relevant zijn voor de analyse. Het is immers onmogelijk om in Aalberses hoofd te kruipen om zijn kritische houding te verklaren. Toch kunnen de volgende biografische elementen een meerwaarde bieden aan dit onderzoek. Het concept ‘biografie’ geeft ons de mogelijkheid om op een intiem niveau onderzoek te doen naar een historische actor.³⁴ Het voordeel hiervan is dat een historische actor wordt geplaatst binnen de context waarin de handelingen van de actor agency bezitten en dat deze dus zelf

³⁴ H. Renders, B. de Haan en J. Harmsma, *The Biographical Turn: Lives in History* (London 2016) 63-65.

beslissingen kan maken, waardoor de actor niet wordt gezien als enkel een abstracte speelbal, wiens acties te verklaren zijn door grotere structuren.³⁵ Het nadeel van het gebruiken van biografische elementen binnen een historische analyse is dat deze worden aangetast door het grote vereiste inlevingsvermogen, waardoor de kritische vragen niet gesteld worden.³⁶ Bij deze biografische elementen van de analyse moet dan ook door de historicus een balans gevonden worden tussen enerzijds de mate van inlevingsvermogen en anderzijds de mate van afstand tussen de historicus en de historische persoon bij het bestuderen van deze biografische elementen van de analyse.

Daarnaast bieden egodocumenten als bron zijnde een meerwaarde. Allereerst zijn egodocumenten een mix van het private leven van een historische actor en het publieke leven van de historische actor. Hierdoor krijgt een analyse een genuanceerde verklaring voor de acties van een historische actor.³⁷ Daarnaast bieden egodocumenten de mogelijkheid om de leefwereld te plaatsen binnen een continuïteit, waarbij de historische actor in het heden (moment van schrijven) reflecteert op gebeurtenissen in het verleden, waarbij impliciet ook vanuit dit heden en verleden een aanname wordt gemaakt hoe de toekomst zich zou gaan ontwikkelen.³⁸ Hierdoor kan een analyse de ontwikkeling en mogelijke verandering in houding verklaren door te kijken naar dit proces van constante reflectie, waarbij vooral de reflectie op aannames van de toekomst en het daadwerkelijke verloop van gebeurtenissen ons een beter beeld geven van de drijfveren en houding van een historische actor.

In deze scriptie is opzettelijk gekozen voor deze kwalitatieve methode van onderzoek, vanwege het feit, zoals eerder vermeld, dat academici die de sociale kwestie hebben onderzocht veelal dit deden vanuit een meer vergelijkende methode. Deze scriptie hanteert daarom ook deze kwalitatieve methode om een mogelijk ander licht te schijnen op onderzoek naar de sociale kwestie dan dat was voortgekomen uit de vergelijkende methode.

³⁵ Ibidem.

³⁶ Ibidem.

³⁷ I. Paperno, 'What Can Be Done with Diaries?', *The Russian Review* 63:4 (2004) 561-573, aldaar 570-572.

³⁸ Ibidem.

Hoofdstuk 1: Het onrustige ministerschap van de eerste minister van Arbeid

Het eerste Kabinet-Ruijs de Beerenbrouck werd op 9 september 1918 beëdigd. Het kabinet trad aan ten tijde van grote sociale onrust ten gevolge van de Eerste Wereldoorlog. Daarbij was dit het eerste kabinet samengesteld na de invoering van het evenredige kiesstelsel, waardoor de Algemeene Bond van Rooms Katholieke-kiesverenigingen (ABRKK) 30% van de stemmen kreeg. Binnen deze context werd Aalberse benoemd tot minister van het nieuwe ministerie van Arbeid. Aalberse zou zich tijdens zijn ministerschap echter kritisch uitlaten over het sociale beleid van zijn eigen Kamerfractie en het kabinet waar zij deel van uitmaakte. Ondanks deze kritische houding bleef Aalberse gedurende de eerste twee kabinetten Ruijs de Beerenbrouck minister van Arbeid en stapte hij niet op. Dit hoofdstuk zal daarom proberen te verklaren waarom Aalberse een kritische houding had ten opzichte van het sociale beleid, maar niet opstapte als minister van Arbeid.

Aalberse werd in augustus 1918 benaderd door de formateur Nolens, die hem het ministerschap aanbood voor het ministerie van Arbeid. De keuze van Nolens om Aalberse te benaderen voor de positie van minister van Arbeid was logisch.³⁹ Kamerlid Aalberse was met zijn uitgeverij Futura een groot voorstander van het sociaal katholicisme gebaseerd op de pauselijke encycliciek *Rerum Novarum* en had zich tijdens de behandeling van de sociale wetgeving van de minister van Landbouw, Nijverheid en Handel Talma (1864-1916) geprofileerd als een deskundig Kamerlid omtrent sociale wetgeving. Aalberse weigerde echter aanvankelijk het ministerschap, omdat hij kritisch was over het sociale beleid dat hij als minister van Arbeid zou moeten uitvoeren.

De eerste reden voor Aalberses weigering van het ministerschap heeft te maken met de consequenties die zijn benoeming zouden hebben binnen de ABRKK-Kamerfractie. Aalberse zelf was bang dat zijn benoeming tot minister van Arbeid en het doorvoeren van zijn beoogde sociale wetgeving de verdeling binnen de ABRKK-Kamerfractie verder uit zouden diepen.⁴⁰ Hierbij was het voornaamste punt dat deze verdeeldheid ervoor zou zorgen dat Aalberse niet op de steun van zijn gehele Kamerfractie kon rekenen in het doorvoeren van zijn sociale wetgeving.

³⁹ KDC Nijmegen, Archief W. H. Nolens (Nole), inv.nr. 158, 'Stukken betreffende functie als kabinetsformateur en het verloop van de formatie' (1918).

⁴⁰ KDC Nijmegen, Archief P.J.M. Aalberse (AALB 169), inv.nr. 5, 'Dagboeken. Met doorhalingen en inliggende bijlagen. Deel VI.' (1915, 5 november – 1918, 12 november).

De ABRKK-Kamerfractie was immers verdeeld in ruwweg twee verschillende kampen, de conservatieven (Bahlmannianen) en de democraten (Schaepmannianen). Deze twee vleugels van de ABRKK-Kamerfractie bestonden al enkele decennia en zijn te traceren naar de strijd tussen Bernardus Marie Bahlman (1848-1898) en Herman Schaepman (1844-1903) over onder andere de sociale politiek van de ABRKK-Kamerfractie. De Bahlmannianen vertegenwoordigden hierbij het deel van de katholieke Kamerleden die een sociale politiek geijkt op laissez-faire kapitalisme nastreefde. De Schaepmannianen daarentegen streefden een sociaal beleid na dat gegrond was in het gedachtegoed van de pauselijke encycliciek *Rerum Novarum* en dus gekenmerkt werd door een afkeuring van zowel het laissez-faire kapitalisme als het socialisme. Uiteindelijk werd de democratische vleugel dominant binnen de ABRKK-Kamerfractie en veel prominente katholieke politici, zoals Nolens, Ruijs de Beerenbrouck én Aalberse behoorden daarom ook tot de democratische vleugel van de Kamerfractie.⁴¹ De conservatieve vleugel bestond echter nog binnen de ABRKK. Aalberse's benoeming tot minister van Arbeid als een groot voorstander van *Rerum Novarum* en een vooraanstaande democraat, zou alleen de conservatieve vleugel van de ABRKK in het harnas jagen. Aalberse weigerde daarom ook aanvankelijk het ministerschap om de fractiediscipline binnen de ABRKK te behouden.

Daarnaast was Aalberse ook bang dat zijn benoeming zou leiden tot vervreemding onder de katholieke arbeiders van de katholieke vakbonden. Aalberse was tot de conclusie gekomen dat zijn benoeming tot minister van Arbeid onder de katholieke arbeiders grote verwachtingen zou scheppen over sociale wetgeving die doorgevoerd zou worden.⁴² Hij had zich immers geprofileerd als een voorvechter van sociale wetgeving voor de arbeiders en een voorstander van het sociaal katholieke gedachtegoed. De realiteit was echter dat Aalberse pijnlijke compromissen zou moeten sluiten met de protestantste coalitiepartners ARP en CHU. Deze compromissen zouden haaks staan op het sociaal katholieke gedachtegoed van Aalberse en de katholieke vakbonden. De voornaamste doorn in het oog van de katholieke arbeiders was, dat de ABRKK en de ARP uiteenlopende meningen hadden over de sociale en militaire uitgaven. De ABRKK was van mening dat het kabinet de sociale uitgaven moest verhogen en verhogingen in militaire uitgaven moest beperken.⁴³ De ARP daarentegen was vóór het

⁴¹ KDC Nijmegen, Archief RK Staatspartij (RKSP 107), inv.nr. 4, 'Jaarverslagen van de Algemeen Bond van RK Rijkskieskringorganisaties in Nederland' (1918).

⁴² KDC Nijmegen, Archief P.J.M. Aalberse (AALB 169), inv.nr. 5, 'Dagboeken. Met doorhalingen en inliggende bijlagen. Deel VI.' (1915, 5 november – 1918, 12 november).

⁴³ KDC Nijmegen, Archief RK Staatspartij (RKSP 107), inv.nr. 4, 'Jaarverslagen van de Algemeen Bond van RK Rijkskieskringorganisaties in Nederland' (1918).

verhogen van militaire uitgaven en wilde verhogingen in sociale uitgaven beperken. Aalberse wist dat hij als minister van Arbeid deze uiteenlopende belangen moest verenigen en dat de compromissen die hiervoor nodig waren zouden oplopen tot frustraties onder de katholieke arbeiders van de katholieke vakbonden.

De tweede reden voor Aalberse's weigering van het ministerschap is te vinden in de keuze van de ABRKK's coalitiepartners. Aalberse was sceptisch of de (protestantse) coalitiepartners ARP en CHU zijn wetgeving wel zouden steunen, aangezien beide partijen minder overheidsingrijpen in de economie wilden hebben dan dat nodig was voor Aalberse's sociale wetgeving. Gedurende de formatie kwam Aalberse met een lijst van sociale wetten die hij beoogde door te voeren tijdens zijn ministerschap (zie bijlage 1), maar uiteindelijk na de formatieonderhandelingen werd een bescheidener pakket aan sociale wetgeving opgenomen in het regeerakkoord (zie bijlage 2).⁴⁴ Aalberse was kritisch over dit compromis maar nam uiteindelijk de positie van minister van Arbeid aan. De reden hiervoor was dat Aalberse bang was dat wanneer de ABRKK niet deelnam aan het kabinet, de protestantse en liberale partijen een Bülow-blok zouden vormen tegen de katholieken en de socialisten, waardoor de katholieke partij binnen de Kamer geïsoleerd zou raken.⁴⁵

Op 26 september 1918 werd Aalberse benoemd tot de eerste minister van Arbeid als onderdeel van Kabinet-Ruijs De Beerenbrouck I.⁴⁶ Dit kabinet werd kort na het aantreden geconfronteerd met soldatenmutterijen in Harskamp, die ontstonden door het intrekken van de verloven van de soldaten vanwege de toenemende dreiging van een geallieerde binnenvall. De situatie verslechterde in november toen in het naburige Duitsland de Novemberrevolutie uitbrak, waardoor de Duitse keizer Wilhelm II (1859-1941) aftrad en de Weimarrepubliek werd uitgeroepen door de socialistische kanselier Friedrich Ebert (1871-1925). Deze ontwikkeling in het buitenland en de onrustige situatie binnen Nederland was genoeg animo voor de SDAP leider Pieter Jelles Troelstra om een revolutie uit te roepen. Deze revolutiepoging mislukte echter, maar had wel het effect dat de regering een tweede revolutiepoging wilde voorkomen met als gevolg dat Aalberse een 'carte blanche' kreeg om zijn sociale wetgeving door te voeren. Aalberse voerde daarom in de nasleep van deze revolutiepoging veel sociale wetten door en richtte de Hoge Raad van Arbeid op. Ondanks dat

⁴⁴ KDC Nijmegen, Archief P.J.M. Aalberse (AALB 169), inv.nr. 5, 'Dagboeken. Met doorhalingen en inliggende bijlagen. Deel VI.' (1915, 5 november – 1918, 12 november); KDC Nijmegen, Archief W. H. Nolens (Nole), inv.nr. 158, 'Stukken betreffende functie als kabinetsformateur en het verloop van de formatie' (1918).

⁴⁵ KDC Nijmegen, Archief P.J.M. Aalberse (AALB 169), inv.nr. 5, 'Dagboeken. Met doorhalingen en inliggende bijlagen. Deel VI.' (1915, 5 november – 1918, 12 november).

⁴⁶ KDC Nijmegen, Archief P.J.M. Aalberse (AALB 169), inv.nr. 6, 'Dagboeken. Met doorhalingen en inliggende bijlagen. Deel VII.' (1918, 12 november – 1920, 20 november).

Aalberse een ‘carte blanche’ had gekregen van het kabinet, bleef hij kritisch op de inmenging van minister-president Ruijs de Beerenbrouck en andere leden van de regering in zijn werkzaamheden als minister van Arbeid.⁴⁷

Aalberses kritische houding is onder andere te zien in een conflict tussen Aalberse en minister-president Ruijs de Beerenbrouck bij de totstandkoming van de Hoge Raad van Arbeid. Tijdens het invoeren van de Hoge Raad van Arbeid kreeg Aalberse een kritische brief van het Nederlandse episcopaat, waarin stond dat de bisschoppen zich niet konden vinden in de oprichting van dit nieuwe bestuursorgaan.⁴⁸ De voornaamste kritiek op de Hoge Raad van Arbeid was dat deze bestond uit de verschillende Nederlandse vakbonden. Het episcopaat vond echter dat de katholieke arbeiders beter gerepresenteerd moesten worden binnen de Hoge Raad van Arbeid en eiste dat Aalberse de katholieke vakbond de Federatie van Rooms Katholieke Volksbonden en Werkliedenvereniging (kortweg de Federatie) opnam in de raad. Naar aanleiding van deze brief ging Aalberse op gesprek bij de aartsbisschop Henricus van de Wetering (1850-1929). Aartsbisschop Van de Wetering vertelde Aalberse dat deze eis kwam doordat verschillende bisschoppen werden aangespoord door Ruijs de Beerenbrouck en de sociale geestelijke Henri Poels (1868-1948) om de opname van de Federatie in de Hoge Raad van Arbeid als eis op te stellen voor de oprichting van de raad.⁴⁹ Aalberse wist in dit gesprek aartsbisschop Van Wetering ervan te overtuigen om af te zien van de eis om de Federatie op te nemen in de Hoge Raad van Arbeid.

Aalberses kritiek op dit verzoek van het episcopaat om de Federatie op te nemen in de Hoge Raad valt te verklaren vanuit een langdurige strijd binnen het Nederlands sociaal katholicisme. Het Nederlandse sociaal katholicisme was na de dood van Schaepman ruwweg verdeeld in twee ‘scholen’. Enerzijds was er de Leidse school waartoe Aalberse en Aengenent als kopstukken behoorden.⁵⁰ Anderzijds was er de Limburgse school waartoe onder andere Ruijs de Beerenbrouck, Poels en de sociale geestelijke Alfons Ariëns (1860-1928) toebehoorden. Beide scholen kwamen voort uit het gedachtegoed van de encycliek *Rerum Novarum*, maar verschilden in hun interpretatie van de encycliek en de ideale vormgeving van katholieke vakbonden. De Limburgse school hanteerde een flexibele interpretatie van *Rerum Novarum* en waren daarom ook voorstanders ervan dat katholieke arbeiders zichzelf mochten organiseren in interconfessionele vakbonden. De Leidse school daarentegen hanteerde een

⁴⁷ KDC Nijmegen, Archief W. H. Nolens (Nole), inv.nr. 158, ‘Stukken betreffende functie als kabinetsformateur en het verloop van de formatie’ (1918).

⁴⁸ Ibidem.

⁴⁹ Ibidem.

⁵⁰ Ibidem.

nauwere à la lettre interpretatie van *Rerum Novarum* en was daarom ook voorstander van dat katholieke arbeiders zich in afzonderlijke speciaal voor katholieken opgerichte katholieke vakbonden zouden organiseren.

Aalberse was daarom ook kritisch op dit verzoek van het episcopaat, omdat hij dit zag als een manier van Ruijs de Beerenbrouck en Poels om zijn positie en zijn Leidse school te verzwakken binnen deze grotere strijd van het Nederlandse sociaal katholicisme. De eis om de Federatie op te nemen in de Hoge Raad van Arbeid zou de positie van de aan Aalberse en de Leidse school gelieerde, vakbond het Bureau voor Rooms Katholieke Vakorganisaties (kortweg het Vakbureau) binnen de Hoge Raad van Arbeid verzwakken.⁵¹ De positie van het Vakbureau zou immers sterker zijn als dit de enige katholieke vakbond was binnen de Hoge Raad van Arbeid. Aalberses kritiek op dit voorstel van het episcopaat, Ruijs de Beerenbrouck en Poels kan daarom ook verklaard worden, doordat dit voorstel niet alleen de positie van het Vakbureau ondergroef maar ook de positie van de Leidse school en van Aalberse zelf verzwakte. Deze kritische houding is daarom ook bedoeld om de positie van de Leidse school, het Bureau voor Rooms Katholieke Vakorganisaties en van Aalberse zelf te verdedigen binnen het debat van het Nederlandse sociaal katholicisme tussen de Leidse school en de Limburgse school.

Daarbij was Aalberse kritisch over de houding van Ruijs de Beerenbrouck tijdens het doorvoeren van sociale wetgeving. Aalberse beschrijft meerdere malen dat Ruijs de Beerenbrouck niet zijn wetsvoorstellen steunt, omdat de ARP en CHU niet zouden instemmen met de sociale wetten van Aalberse.⁵² Daarbij is er een conflict over hoe de ABRKK-fractie het beste om kan gaan met het gevoelige onderwerp omtrent de sociale en militaire uitgaven. Hierbij wilde Ruijs de Beerenbrouck een compromis sluiten met de ARP door de militaire uitgaven te behouden, terwijl Aalberse het standpunt van zijn partij aanhield en beoogde de militaire uitgaven te verkleinen.⁵³ Aalberses kritiek op minister-president Ruijs de Beerenbrouck kan daarom ook het beste verklaard worden door de neiging van de minister-

⁵¹ KDC Nijmegen, Archief P.J.M. Aalberse (AALB 169), inv.nr. 1300, 'Brieven en circulaires van en over het Nederlandsch RK Vakcongres, de Nederlandsche RK Vakorganisatie en Herwonnen Levenskracht. Met Bijlagen en incidenteel met afschriften van uitgegane brieven' (1903-1905, 1907-1909, 1911-1915, 1917, 1919-1926, 1929, 1934, 1936).

⁵² KDC Nijmegen, Archief P.J.M. Aalberse (AALB 169), inv.nr. 6, 'Dagboeken. Met doorhalingen en inliggende bijlagen. Deel VII.' (1918, 12 november – 1920, 20 november).

⁵³ KDC Nijmegen, Archief P.J.M. Aalberse (AALB 169), inv.nr. 6, 'Dagboeken. Met doorhalingen en inliggende bijlagen. Deel VII.' (1918, 12 november – 1920, 20 november); KDC Nijmegen, Archief RK Staatspartij (RKSP 107), inv.nr. 4, 'Jaarverslagen van de Algemeen Bond van RK Rijkskieskringorganisaties in Nederland' (1918); KDC Nijmegen, Archief P.J.M. Aalberse (AALB 169), inv.nr. 1141; 'Ingekomen stukken van diverse personen en instellingen bij het Ministerie van Arbeid en het Ministerie van Arbeid, Handel en Nijverheid. Met Afschriften van uitgegane brieven' (1920-1924).

president om concessies te doen aan en compromissen te sluiten met de protestantse coalitiepartners, waardoor Ruijs de Beerenbrouck water bij de wijn deed bij Aalberses wetgeving en veelal tegen het standpunt van zijn eigen partij inging om de coalitie bij elkaar te houden.

Deze verklaringen voor Aalberses kritische houding kunnen het beste geplaatst worden binnen de historiografie omtrent sociale katholieke politiek. Ten eerste bevestigt het conflict tussen Ruijs de Beerenbrouck en Aalberse betreffende de Hoge Raad van Arbeid de visie van Krier Mich. Krier Mich stelde dat het sociaal katholicisme zowel door bottom-up als top-down initiatieven van de clerus en leken werd vormgegeven.⁵⁴ Binnen de discussie tussen de Leidse school en de Limburgse school is duidelijk te zien dat zowel Ruijs de Beerenbrouck als Aalberse via het doorvoeren van wetgeving en het episcopaat hun eigen positie binnen het sociaal katholicisme op een top-down manier proberen te propageren. Daarbij is ook duidelijk te zien dat de Federatie van Rooms Katholieke Volksbonden en Werkliedenvereniging en het Bureau voor Rooms Katholieke Vakorganisaties een centrale rol had binnen deze discussie omtrent het Nederlandse sociaal katholicisme. Ten tweede wordt De Swaans verklaring voor de trage totstandkoming van sociale wetgeving binnen Nederland aan het begin van de twintigste eeuw bevestigd.⁵⁵ De kritische houding van Aalberse op Ruijs de Beerenbrouck toont aan hoe moeilijk het was om de veelal fragiele coalitie tussen ABRKK, ARP en CHU in te laten stemmen met nieuwe sociale wetgeving. Hierbij is echter wel gebleken dat de visies over de sociale wetgeving niet alleen tussen verschillende partijen uiteenliepen, maar dat de visies op sociale wetgeving ook binnen partijen zelf ver uiteenliepen.

Ondanks deze conflicten wist Aalberse tot 1921 met grote snelheid veel sociale wetgeving tot stand te brengen. Hierin kwam echter verandering wanneer de regering een bezuinigingsbeleid begon aan te hangen.⁵⁶ Enerzijds kwam dit bezuinigingsbeleid tot stand als een reactie op de recessie van 1921. Anderzijds kwam er steeds meer weerstand tegen het sociale beleid van minister Aalberse, waarbij Aalberse zelfs een dreigbrief ontving van een ‘geruïneerde middenstander’.⁵⁷ Binnen de katholieke politiek leidde dit tot een onsuccesvolle afsplitsing van enkele conservatieve katholieken in de Nieuwe Katholieke Partij (NKP).

⁵⁴ Krier Mich, *Catholic Social Teachings and Movements*, 1.

⁵⁵ De Swaan, *In Care of the State*, 210-211; Rodgers, *Atlantic Crossings*, 18-23.

⁵⁶ KDC Nijmegen, Archief P.J.M. Aalberse (AALB 169), inv.nr. 1165, ‘Stukken betreffende de verantwoording van het beleid van het kabinet Ruijs de Beerenbrouck II’ (1922).

⁵⁷ KDC Nijmegen, Archief P.J.M. Aalberse (AALB 169), inv.nr. 1148, ‘Dreigbrief van (anoniem). Met brief van Ministerie van Justitie dat in zijn opdracht pogingen heeft ondernomen de naam van de schrijver te achterhalen’ (1920); KDC Nijmegen, Archief P.J.M. Aalberse (AALB 169), inv.nr. 7, ‘Dagboeken. Met doorhalingen en inliggende bijlagen. Deel VIII.’ (1920, 4 december – 1923, 5 april).

Daarbij werd Aalberse geconfronteerd met een steeds kritischere oppositie binnen het kabinet. Hierbij begon het ministerie van Financiën eerst onder minister Dirk Jan de Geer (1870-1960) van de CHU en later onder minister Colijn het ministerie van Arbeid onder druk te zetten om te bezuinigen.⁵⁸ Aalberse zelf zou met het aantreden van het Kabinet-Ruijs de Beerenbrouck II (1922-1925) benoemd worden tot minister van Arbeid, Handel en Nijverheid. In de praktijk betekende dit voor Aalberse een demotie, aangezien hij nu meer verantwoordelijkheden en minder budget had met als gevolg dat hij niet de mogelijkheid had om nieuwe sociale wetgeving uit te voeren. Toch bleef Aalberse gedurende deze periode kritisch op het sociale beleid van het kabinet.

Deze kritische houding toonde zich al aan het begin van de recessie toen Ruijs de Beerenbrouck en Aalberse discussieerden hoe zij het gevoelige onderwerp omtrent de sociale en militaire uitgaven het beste konden benaderen. Aalberse was hier kritisch op de concessie die Ruijs de Beerenbrouck wilde doen aan de protestantse coalitiepartijen door de militaire uitgaven niet te verlagen, maar elders wel bezuinigingen uit te voeren.⁵⁹ Hiermee ging Ruijs de Beerenbrouck in tegen het standpunt van de ABRKK-Kamerfractie.⁶⁰ Aalberse was daarom ook kritisch op het sociale beleid van het kabinet, omdat deze bezuinigingen zouden zorgen voor onrust binnen de ABRKK. Aalberse werd hierin gesteund door de ABRKK-fractievoorzitter Nolens. Deze kritische houding van Nolens en Aalberse valt te verklaren doordat beide inzien dat een bezuiniging in de sociale uitgaven voor onrust zou zorgen binnen het Vakbureau.

Toch zouden de bezuinigingen doorgevoerd worden en moest Aalberse met blote ogen aanzien hoe op zijn sociale wetgeving werd bezuinigd en zijn sociale wetten geschrapt werden of de ingang van deze wetten werd uitgesteld. Aalberse was kritisch hierover enerzijds omdat hij het niet eens was met het terugdraaien van zijn sociale wetten, die veel moeite hadden gekost om tot stand te komen. Anderzijds had Aalberse zich te verantwoorden aan zijn eigen

⁵⁸ Archief P.J.M. Aalberse (AALB 169), inv.nr. 7, 'Dagboeken. Met doorhalingen en inliggende bijlagen. Deel VIII.' (1920, 4 december – 1923, 5 april); KDC Nijmegen, Archief P.J.M. Aalberse (AALB 169), inv.nr. 1157, 'Nota inzake de financiën van het Ministerie van Arbeid' (1921); KDC Nijmegen, Archief P.J.M. Aalberse (AALB 169), inv.nr. 1141; 'Ingekomen stukken van diverse personen en instellingen bij het Ministerie van Arbeid en het Ministerie van Arbeid, Handel en Nijverheid. Met Afschriften van uitgegane brieven' (1920-1924); KDC Nijmegen, Archief P.J.M. Aalberse (AALB 169), inv.nr. 1157, 'Nota inzake de financiën van het Ministerie van Arbeid' (1921).

⁵⁹ Archief P.J.M. Aalberse (AALB 169), inv.nr. 7, 'Dagboeken. Met doorhalingen en inliggende bijlagen. Deel VIII.' (1920, 4 december – 1923, 5 april); KDC Nijmegen, Archief P.J.M. Aalberse (AALB 169), inv.nr. 8, 'Dagboeken. Met doorhalingen en inliggende bijlagen. Deel IX.' (1923, 7 april – 1932, 2 november); KDC Nijmegen, Archief RK Staatspartij (RKSP 107), inv.nr. 4, 'Jaarverslagen van de Algemeen Bond van RK Rijkskieskringorganisaties in Nederland' (1918).

⁶⁰ KDC Nijmegen, Archief RK Staatspartij (RKSP 107), inv.nr. 4, 'Jaarverslagen van de Algemeen Bond van RK Rijkskieskringorganisaties in Nederland' (1918).

achterban in het Bureau voor Rooms Katholieke Vakorganisaties. Naarmate meer van Aalberses wetten werden teruggedraaid en er meer bezuinigingen kwamen, werd het onrustiger binnen het Vakbureau.⁶¹ Aalberses kritiek kan daarom ook het beste begrepen worden als een manier om aan zijn achterban in het Vakbureau aan te tonen dat hij hun sentiment deelde, dat de bezuinigingen onrechtvaardig waren.⁶² Enerzijds was dit om zijn eigen centrale positie binnen het Vakbureau te behouden. Anderzijds fungeerde Aalberses kritische houding om het vertrouwen te behouden van de arbeiders binnen het Vakbureau. Bij een eerder conflict tussen Ruijs de Beerenbrouck en Aalberse had Aalberse gedreigd op te stappen als minister.⁶³ Ruijs de Beerenbrouck smeekte hem echter om aan te blijven, omdat hij bang was dat wanneer Aalberse opstapte de Kamerleden gelieerd aan het Vakbureau tegen het kabinet zouden stemmen én de arbeiders zouden overlopen naar de SDAP.

Aalberses kritiek op het bezuinigingsbeleid kon de onrust binnen het Bureau voor Rooms Katholieke Vakorganisaties echter niet in bedwang houden. De onrust ontpopte zich in 1923 in aanloop naar de stemming over de Vlootwet van 1924. Deze Vlootwet van minister van Financiën Colijn bevatte verschillende bezuinigingen in de sociale uitgaven, maar een toename in militaire uitgaven. Met de aankondiging van de Vlootwet werd het al snel duidelijk dat de ABRKK-Kamerleden gelieerd aan het Vakbureau tegen deze wet zouden stemmen. Aalberse was ook kritisch op de Vlootwet, maar realiseerde zich dat een mogelijke kabinetscrisis veroorzaakt door dissidente ABRKK-Kamerleden zou zorgen voor het isolement van de katholieken binnen de Kamer.⁶⁴

Aalberse kreeg daarom de taak van Ruijs de Beerenbrouck om de fractiediscipline te bewaren en deze opstandige leden ervan te overtuigen om alsnog te stemmen vóór de Vlootwet. Uiteindelijk lukte het Aalberse niet om een meerderheid te krijgen en de Vlootwet werd met een nipte minderheid verworpen met als gevolg dat het kabinet viel. Hoewel Aalberse wel een poging had gedaan om een meerderheid te krijgen voor de Vlootwet, is het

⁶¹ KDC Nijmegen, Archief P.J.M. Aalberse (AALB 169), inv.nr. 1300, 'Brieven en circulaires van en over het Nederlandsch RK Vakcongres, de Nederlandsche RK Vakorganisatie en Herwonnen Levenskracht. Met Bijlagen en incidenteel met afschriften van uitgegane brieven' (1903-1905, 1907-1909, 1911-1915, 1917, 1919-1926, 1929, 1934, 1936).

⁶² Ibidem; KDC Nijmegen, Archief P.J.M. Aalberse (AALB 169), inv.nr. 298, 'Brieven van J.R. Bomans. Met bijlage' (1919,1921); KDC Nijmegen, Archief P.J.M. Aalberse (AALB 169), inv.nr. 1334, 'Brieven van A.B. Michielsen, voorzitter van de Raad van Arbeid te Haarlem, aan J.D.J Aengenent over de positie van de voorzitters van de Raden van Arbeid' (1921); KDC Nijmegen, Archief P.J.M. Aalberse (AALB 169), inv.nr. 432, 'Brieven van A.J. Loerakker. Met bijlagen.' (1921, 1932, 1934-1935, 1947).

⁶³ KDC Nijmegen, Archief P.J.M. Aalberse (AALB 169), inv.nr. 8, 'Dagboeken. Met doorhalingen en inliggende bijlagen. Deel IX.' (1923, 7 april – 1932, 2 november).

⁶⁴ Ibidem; KDC Nijmegen, Archief W. H. Nolens (Nole), inv.nr. 163, 'Stukken betreffende de handelingen van de Tweede Kamer naar aanleiding van de kabinetscrisis en kabinetsformatie' (1923-1924).

ook duidelijk dat Aalberse kritisch was op de Vlootwet en op het sociale beleid van het kabinet. Daarbij was Aalberse door de bezuinigingen, de onrust binnen zijn eigen partij en de moeilijke samenwerking met de protestantse coalitiepartners gedemoraliseerd en gedesillusioniseerd geraakt.⁶⁵ Aalberses kritiek op het bezuinigingsbeleid en zijn demoralisatie zorgde ervoor dat hij zich eigenlijk had neergelegd bij het feit dat de Vlootwet verworpen zou worden en dat hij hier juist ook op aanstuurde. Aalberse zelf reflecteerde hierop toen hij opmerkte: ‘Ik ben er kalmer, onder, misschien omdat ons aftreden, hoewel ’t uit politiek oogpunt zeer betreurde, persoonlijk als een opluchting zou gevoelen. ’t Blijkt me steeds meer, dat de atmosfeer van ’t kabinet zooals deze vooral na ’t intreden van Colijn is geworden, een atmosfeer is, waarin ik moeilijk adem kan halen!’⁶⁶

Aalberses kritische houding en de impact die deze had op het verloop van zijn latere ministerschap en de Vlootwetscrisis zijn te plaatsen binnen de historiografie. De rol van het aan Aalberses Leidse school verbonden Bureau voor Rooms Katholieke Vakorganisaties bevestigt de stelling van Krier Mich.⁶⁷ In deze casus van het Vakbureau is duidelijk dat deze een centrale rol speelde in de discussies omtrent de koers van het sociaal katholicisme en de sociale katholieke politiek binnen Nederland. Dit toont dan ook aan dat het sociaal katholicisme niet enkel een top-down filosofische discussie is, maar ook dat organisaties bottom-up vormgeven aan de discussies binnen de katholieke sociale politiek. Daarbij toont Aalberses kritiek op het bezuinigingsbeleid, zijn gedemoraliseerde houding en zijn zucht van verlichting na de verwerping van de Vlootwet dat hij een grotere rol heeft gespeeld tijdens de Vlootwetscrisis dan dat de historiografie tot nu toe aan hem heeft toegekend. Zowel de publicatie van Van Meeuwen als de biografieën van Colijn, geschreven door Langeveld en Ruijs de Beerenbrouck, geschreven door Verhagen, benoemen Aalberse niet met betrekking tot de Vlootwet.⁶⁸ Zowel Aalberses centrale positie binnen het Bureau voor Rooms Katholieke Vakorganisaties als zijn kritische houding op het sociale beleid van het kabinet tonen aan dat hij een grotere rol heeft gespeeld in de verwerping van de Vlootwet dan dat door eerdere publicaties werd gesteld

Tot slot kan geconcludeerd worden dat ondanks Aalberses kritische houding ten opzichte van de eerste twee kabinetten Ruijs de Beerenbrouck hij niet opstapte als minister

⁶⁵ KDC Nijmegen, Archief P.J.M. Aalberse (AALB 169), inv.nr. 8, ‘Dagboeken. Met doorhalingen en inliggende bijlagen. Deel IX.’ (1923, 7 april – 1932, 2 november).

⁶⁶ Ibidem.

⁶⁷ Krier Mich, *Catholic Social Teachings and Movements*, 1.

⁶⁸ Verhagen, *Toen de katholieken Nederland veroverden*, 220-228; Langeveld, *Hendrikus Colijn, 1869-1944/DL. 1, 1869-1933*, 257-269; Van Meeuwen, *Lijden aan eenheid*, 228-239.

van Arbeid door een combinatie van factoren. Ten eerste speelde de constante tegenwerking van de protestantse coalitiepartners bij het doorvoeren van zijn wetgeving een centrale rol, waarbij Aalberse vooral kritisch was op Ruijs de Beerenbrouck die hem niet steunde om de protestanten binnen de coalitie te houden. Ten tweede valt Aalberses houding te verklaren in het geval van het conflict bij het invoeren van de Hoge Raad van Arbeid als een defensieve actie tegen de voorstanders van de Limburgse school, die de positie van zijn Leidse school probeerde te verzwakken. Ten derde is de kritiek die Aalberse leverde een manier om zijn positie binnen het Bureau voor Rooms Katholieke Vakorganisaties te waarborgen en te voorkomen dat de katholieke arbeiders de katholieke eenheid zouden verbreken vanwege de compromissen die gesloten werden met de protestantse coalitiepartners.

Deze verklaringen voor Aalberses kritische houding ten opzichte van het sociale beleid van de ABRKK hebben implicaties voor het historiografische debat. De kritische houding van Aalberse en zijn vleugel van de ABRKK-Kamerfractie ten opzichte van de tegenwerking van de protestantse coalitiepartners op sociaal beleid bevestigt de stelling van De Swaan, die had gesteld dat Nederlandse sociale wetgeving langzaam tot stand kwam door een gefragmentariseerd parlement en uiteenlopende meningen tussen de partijen over het sociale beleid. Daarnaast bevestigt de centrale rol die Aalberse had binnen het Bureau voor Rooms Katholieke Vakorganisaties in onder andere het conflict van de Hoge Raad van Arbeid en de Vlootwetscrisis de focus van de theoloog Krier Mich. Duidelijk is te zien dat bottom-up organisaties zoals vakbonden een centrale rol hebben gespeeld in het vormgeven van de katholieke sociale politiek. Daarbij toont Aalberses kritische en gedemoraliseerde houding gedurende en opgeluchte houding na de verwerping van de Vlootwet aan dat hij zeker een grotere rol heeft gespeeld in de verwerping van de Vlootwet dan dat de publicatie van Van Meeuwen en de biografieën van Colijn, geschreven door Langeveld, en Ruijs de Beerenbrouck, geschreven door Verhagen, stellen.

Hoofdstuk 2: Sociaal katholieke politiek binnen de katholieke media van de jaren 20

Nadat Aalberse in 1925 aftrad als minister van Arbeid begon hij direct met zijn nieuwe functie als hoofdredacteur van verschillende katholieke kranten en tijdschriften, waaronder Het Centrum en het Katholieke Sociale Weekblad (KSW). Als hoofdredacteur van deze krant en dit tijdschrift bleef Aalberse kritisch op het sociale beleid van de ABRKK (die in 1926 werd hervormd tot de RKSP) en de kabinetten waar deze partij aan deelnam. Deze kritische houding is opvallend, aangezien de katholieke partij in de nasleep van de Vlootwet zowel intern als extern onder druk kwam te staan vanwege de uiteenlopende meningen over het sociale beleid. Dit hoofdstuk zal daarom ook proberen te verklaren waarom Aalberse als hoofdredacteur van Het Centrum en het KSW een kritische houding aannam ten opzichte van het sociale beleid van de RKSP en de kabinetten waar deze aan deelnam.

Zowel Het Centrum als het KSW vielen onder de uitgeverij Futura. Futura werd in 1904 opgericht door Aalberse om zijn sociaal katholiek gedachtegoed te propageren door middel van het uitbrengen van verschillende publicaties en was in 1925 uitgegroeid tot een uitgeverij die veel katholieke kranten en tijdschriften publiceerde. Tijdens Aalberses ministerschap was Futura echter diep in de schulden geraakt, waardoor de uitgeverij in geldnood kwam. Deze geldnood zou voor Aalberse een constant probleem vormen om Futura financieel boven water te houden en Het Centrum en het KSW te blijven publiceren.⁶⁹

Het Centrum werd in 1884 opgericht in Nijmegen als een katholieke krant. De krant zou later door Schaepman worden overgenomen en gaf daardoor deze krant een Schaepmanniaans karakter, waarbij het sociale gedachtegoed van de pauselijke encycliciek *Rerum Novarum* centraal stond en er werd aangestuurd op samenwerking met de protestantse partijen in het parlement. Aalberse zelf begon vroeg in zijn politieke loopbaan al artikelen te schrijven voor Het Centrum, waardoor hij enige bekendheid verwierf binnen de katholieke politiek. Het Centrum kan daarom ook beschouwd worden als de spreekbuis van de RKSP-fractie en richtte zich op een breder katholiek lezerspubliek. Futura zou in 1916 de exploitatie van Het Centrum overnemen. Kort na deze overname werd de krant echter geconfronteerd met toenemende concurrentie van twee nieuwe katholieke kranten: de Volkskrant opgericht in 1919 en de Morgen opgericht in 1924. Aalberses kritische houding is terug te zien in hoe Het Centrum zich positioneerde ten opzichte van deze twee kranten.

⁶⁹ KDC Nijmegen, Archief P.J.M. Aalberse (AALB 169), inv.nr. 8, 'Dagboeken. Met doorhalingen en inliggende bijlagen. Deel IX.' (1923, 7 april – 1932, 2 november).

Het Centrum zal zich in de loop van het decennium steeds vijandelijker op stellen tegenover de Morgen.⁷⁰ De reden hiervoor is dat de Morgen de spreekbuis was van de Politieke Studie- en Debatingsclub Sint Michaël (kortweg Sint Michaëlsbond). De Sint Michaëlsbond werd in 1923 opgericht door hoogleraar staatshuiskunde Johannes Veraart (1886-1955) en de baron Everardus Wittert van Hoogland (1875-1959) als reactie op de opkomst van de reactionaire katholieke splinter de NKP en het bezuinigingsbeleid van het kabinet. De Sint Michaëlsbond beoogde een linksere koers voor de katholieke politiek en wilde interne partijdemocratisering binnen de RKSP doorvoeren. Uiteindelijk zou er een compromis gesloten worden tussen de Sint Michaëlsbond en de RKSP, waardoor Veraart een kwaliteitszetel kreeg binnen de RKSP-Kamerfractie. De relatie tussen de RKSP en Veraart verzuurde echter aangezien de partij haar steun bleef verlenen aan het bezuinigingsbeleid van het kabinet.⁷¹ Deze spanningen zouden leiden tot een breuk tussen Veraart en de RKSP toen bekend werd gemaakt dat Veraarts kwaliteitszetel niet verlengd zou worden na de Tweede Kamerverkiezingen van 1929. Veraart zou door dit conflict uit de RKSP treden.

Naarmate dit conflict tussen Veraart en de RKSP vorderde, is het duidelijk dat Het Centrum onder Aalberse zich kritischer opstelde tegenover Veraart, de Michaëlisten en de Morgen. Deze kritische houding van Het Centrum komt tegenover de Morgen te staan. Dit komt duidelijk terug wanneer Het Centrum de Morgen en de Michaëlisten beschuldigde van het aantasten van de katholieke politieke eenheid, doordat zij een veel linkser sociaal beleid nastreefde.⁷² Hierbij werd aan de lezers een beroep gedaan om deze eenheid te bewaren en dus niet de Michaëlisten en Veraart te steunen. De kritische houding van Aalberse als hoofdredacteur van Het Centrum tegenover de Morgen is daarom ook te verklaren, omdat deze vooral gericht was op het behouden van de eenheid binnen de katholieke politiek. De katholieke politiek had immers moeten kampen met dissidente splinterpartijen zoals de NKP en de Rooms-Katholieke Volkspartij (RKVP).⁷³ Het was daarom ook van belang dat Het Centrum gebruikt werd om een oproep te doen om de positie van de RKSP te versterken en daarom ook kritisch was op dissidente stemmen binnen de katholieke politiek.

Daarbij valt de kritische houding van Aalberse als hoofdredacteur van Het Centrum ook te verklaren vanuit het perspectief van de positie van Het Centrum binnen het katholieke medialandschap. Het Centrum bevond zich aan de democratische zijde van het

⁷⁰ 'Verduidelijking?', *Het Centrum* (15 september 1926).

⁷¹ 'De katholieke eenheid: tot besluit', *Het Centrum* (5 oktober 1926).

⁷² 'Misleidende voorstelling', *Het Centrum* (20 maart 1929).

⁷³ 'Jan politiek over Mr. Pius Arts.', *Het Centrum* (26 juli 1927).

medialandschap naast de Morgen en de Volkskrant. De Morgen werd daarom ook aangevallen omdat deze naast een spreekbuis van de Michaëlisten ook een directe concurrent was van Het Centrum als krant zijnde.⁷⁴ Dit is ook te plaatsen binnen het afnemende aantal abonnees van Het Centrum en de blijvende geldproblemen van Futura als uitgeverij. Deze kritische toon is echter afwezig tussen Het Centrum en de Volkskrant. Een verklaring hiervoor is dat de Volkskrant werd opgericht door leden van het Bureau voor Rooms Katholieke Vakorganisaties, dat gelieerd was aan Aalberse Leidse school van het sociaal katholicisme. De Volkskrant was vanuit het perspectief van Aalberse een bondgenoot van zijn sociaal katholicisme en werd daarom ook niet beschouwd als concurrentie binnen het medialandschap. Het Centrum is daarom veel kritischer tegenover de Morgen dan de Volkskrant, omdat deze naast een concurrent te zijn van Het Centrum als krant ook een afwijkende visie op het sociale beleid van de RKSP propageerde.

Aalberse kritische houding als hoofdredacteur van Het Centrum is zodanig vooral gericht op de Morgen en de dissidente linkerflank van de RKSP. Het Centrum is echter niet kritisch op het sociale beleid van de RKSP-fractie en de protestantse coalitiepartners. Deze afwezigheid heeft verschillende redenen. Enerzijds heeft het te maken met het feit dat Het Centrum fungeerde als de spreekbuis van de RKSP.⁷⁵ Indien de krant kritiek begon te leveren op het kabinet, zou dit tegen het doel van de krant ingaan met als gevolg dat katholieke stemmers hun vertrouwen zouden verliezen in de partijelite. Indien dit vertrouwen verloren was, zouden deze stemmers eerder neigen naar dissidenten stemmen binnen de RKSP te gaan, zoals de Sint Michaëlsbond. Anderzijds heeft het ontbreken van een kritische toon te maken met de slechte financiële toestanden van Het Centrum en Futura. Aalberse heeft gedurende zijn hoofdredacteurschap bij de krant bij verschillende mensen aangeklopt voor financiële steun. Dit probeerde hij zowel bij protestantse geldschietters zoals Colijn en de directeur van de Koninklijke Philips Anton Philips (1874-1951) als katholieke geldschietters zoals Alfons Ariëns van de Limburgse school.⁷⁶ Dit gecombineerd met het feit dat de financiële toestand van Futura en Het Centrum door de gehele jaren 1920 slecht was, kan verklaren waarom Aalberse het pragmatische besluit had genomen om niet kritisch te zijn over de geldschietters van Futura.

⁷⁴ 'Altijd over de eenheid', *Het Centrum* (3 september 1926); 'Gevaarlijk argument', *Het Centrum* (25 augustus 1926).

⁷⁵ 'Huichelarij of laster!', *Het Centrum* (25 juni 1929); 'Een krasse beschuldiging', *Het Centrum* (28 september 1927).

⁷⁶ KDC Nijmegen, Archief P.J.M. Aalberse (AALB 169), inv.nr. 8, 'Dagboeken. Met doorhalingen en inliggende bijlagen. Deel IX.' (1923, 7 april – 1932, 2 november).

Deze bevindingen kunnen het beste geduid worden binnen het historiografische debat. Deze bevindingen laten zien dat de discussie omtrent sociale katholieke politiek vormgegeven wordt door kranten zoals de Morgen, Het Centrum en de Volkskrant. De centrale rol van kranten binnen de discussies omtrent het sociaal katholicisme is slecht beschreven door de publicatie van Van Meeuwen. Hierin wordt enkel één alinea toegewijd aan de reactie van de katholieke pers op de opkomst van de Sint Michaëlsbond, maar voor de rest is er weinig geschreven over de strijd binnen het katholieke medialandschap.⁷⁷ Daarbij is aangetoond dat Het Centrum en kranten in het algemeen een belangrijke functie dienden als spreekbuis voor de RKSP en hoe deze werd ingezet door de RKSP om de dissidente Michaëlisten in een kwaad daglicht te zetten. Daarbij toont het belang van het katholieke medialandschap en de kritische houding die Aalberse hier innam dat een middel was van de RKSP om de invloed van de dissidente Sint Michaëlsbond in te perken. Dit is afwezig in Bornewassers geschiedschrijving, waar alleen de Morgen wordt benoemd als een krant die het gedachtegoed van de Sint Michaëlsbond propageerde, maar laat hierbij het belang van Het Centrum en de Volkskrant voor de RKSP buiten beschouwing.⁷⁸

Aalberse's kritische houding ten opzichte van het sociale beleid van de RKSP en het kabinet waar deze partij aan deelnam, komt daarentegen bij het KSW duidelijker naar de voorgrond. Het KSW was in 1903 door Aalberse opgericht met als doel om de visie van zijn Leidse school van het sociaal katholicisme te propageren en was bestemd voor een intellectueel katholiek lezerspubliek. Aalberse wist vóór zijn ministerschap als hoofdredacteur van het KSW bescheiden successen te boeken en werd hierdoor binnen de katholieke politiek bekend als een deskundige omtrent sociale wetgeving en het sociaal katholicisme. Tijdens zijn ministerschap had Aalberse het hoofdredacteurschap toevertrouwd aan zijn broer en de geestelijke Johannes Aalberse (1877-1944). Eén auteur genaamd Joh. Kerkvliet Azn. schreef veel artikelen voor het KSW waarin felle kritiek werd geleverd op het sociale beleid van het kabinet en waar de eerste minister van Arbeid Aalberse werd verdedigd tegen de kritiek die hij ontving van zijn protestantse collega's en coalitiepartners.

Deze felle kritiek is echter opmerkelijk omdat Joh. Kerkvliet Azn. het pseudoniem was van Piet Aalberse. Aalberse bevestigde in zijn dagboek dat hij verschillende artikelen had geschreven onder dit pseudoniem én dat Joh. Kerkvliet Azn. de meeste artikelen vervaardigde

⁷⁷ Van Meeuwen, *Lijden aan eenheid*, 240-242.

⁷⁸ Bornewasser, *Katholieke Volkspartij 1945-1980*, 54-57.

in de periode die overlapt met Aalberses ministerschap.⁷⁹ Deze artikelen geven een waardevol inzicht op de kritische houding van Aalberse gedurende zijn ministerschap.

In het begin van Aalberses ministerschap richtten zijn artikelen zich vooral op het verdedigen van zijn sociale wetgeving tegenover kritiek van zijn protestantse coalitiegenoten. De voornaamste kritiek van de protestantse coalitiegenoten was dat Aalberses sociale wetgeving te veel staatsinterventie vereiste, waarbij Aalberse als ‘socialistisch’ werd bestempeld.⁸⁰ Aalberse weerlegde dit sentiment in het KSW door te stellen dat deze sociale wetgeving zeker niet socialistisch van aard was, maar voortvloeide vanuit het gedachtegoed van de pauselijke encycliciek *Rerum Novarum*.⁸¹ Aalberses acties kunnen zodanig verklaard worden als een manier om zijn in het sociaal katholicisme geijkte sociale wetgeving te verdedigen aan zijn protestantse coalitiepartners en diens kritiek te weerleggen aan de lezers van het KSW.⁸² Aalberse was daarom ook geforceerd om deze kritiek onder een pseudoniem te leveren. Had Aalberse deze kritiek direct geleverd aan zijn kabinet dan zouden de protestantse coalitiepartners kunnen besluiten om Aalberses sociale wetgeving niet te steunen.

Naarmate de recessie vorderde en veel van Aalberses wetgeving geschrapt of beperkt werd, begon Aalberses kritische houding zich op een andere manier te manifesteren. Het meest toonaangevende voorbeeld van deze verschuiving is de manier waarop Aalberse pleitte vóór de invoering van de achturige werkdag. De achturige werkdag werd op 1919 door Aalberse ingevoerd, maar zou als een gevolg van de recessie door het kabinet heroverwogen worden met een mogelijkheid dat deze wet met vertraging in zou gaan of zelfs geschrapt zou worden. Aalberse haalde hierbij het voorbeeld van Zwitserland aan waar de achturige werkdag al was ingevoerd.⁸³ Hierbij maakte Aalberse het argument dat de implementatie van de achturige werkdag in Zwitserland een groot succes was en dat het daarom ook een verkeerd besluit zou zijn van het kabinet om de achturige werkdag te schrappen.⁸⁴ Aalberses kritische houding is hier dan ook volledig gericht op het voorkomen dat zijn sociale wetten teruggedraaid zouden worden door het kabinet. Hierbij speelt eveneens de rol dat Aalberse dit

⁷⁹ KDC Nijmegen, Archief P.J.M. Aalberse (AALB 169), inv.nr. 8, ‘Dagboeken. Met doorhalingen en inliggende bijlagen. Deel IX.’ (1923, 7 april – 1932, 2 november).

⁸⁰ J. Kerkvliet, ‘Socialistisch’, *Katholiek Sociaal Weekblad* (18 maart 1922).

⁸¹ Ibidem; J. Kerkvliet, ‘Zaken-Moraal’, *Katholiek Sociaal Weekblad* (5 augustus 1922); J. Kerkvliet, ‘Zaken-Moraal II’, *Katholiek Sociaal Weekblad* (12 augustus 1922); J. Kerkvliet, ‘Vreedzame bijleggingen en Voorkoming van Arbeidsgeschillen I’, *Katholiek Sociaal Weekblad* (23 september 1922).

⁸² J. Kerkvliet, ‘Vreedzame bijleggingen en Voorkoming van Arbeidsgeschillen I’, *Katholiek Sociaal Weekblad* (23 september 1922).

⁸³ J. Kerkvliet, ‘De achturedag in Zwitserland – I’, *Katholiek Sociaal Weekblad* (11 november 1922).

⁸⁴ Ibidem.

onder een pseudoniem moest doen omdat hij onderdeel van de regering was en hij in deze positie niet openbaar kritiek kon uiten op het regeringsbeleid.

Daarbij richtte Aalberses kritische houding zich ook op het meer intellectuele publiek van het KSW. Hierbij focuste Aalberse zich op de positionering van het sociaal katholicisme, waarbij hij nogmaals onderstreepte dat sociale katholieke politiek zich per definitie afkeerde van zowel socialisme als laissez-faire kapitalisme.⁸⁵ Het voeren van deze filosofische discussies is ook een verklaring voor Aalberses kritische houding. Het houden van deze meer filosofische discussies over de positionering van de sociale katholieke politiek leent zich namelijk makkelijker aan een kritischere uiteenzetting, omdat voor deze discussies een kritischere visie vereist is. Daarbij zorgde het feit dat deze discussies abstracter waren dan het bekritisieren ervoor dat Aalberse meer vrijheid had om deze kritische positie aan te nemen, aangezien deze discussies niet de positie van de overheid zouden aantasten.

Deze kritische houding van Aalberse als auteur voor het KSW raakt de historiografie op verschillende vlakken. Het feit dat Aalberse genoodzaakt is om onder een pseudoniem te schrijven, omdat hij het niet eens is met het sociale beleid van de regering waar hij onderdeel van uitmaakte, plaatst Aalberse binnen de moeilijke omstandigheden zoals beschreven door De Swaan.⁸⁶ Het feit dat Aalberse in de verdediging van zijn achturige werkdag het voorbeeld van Zwitserland aanhaalt, bevestigt Rodgers' stelling dat het denken over de sociale kwestie niet gevormd wordt in het vacuüm van de nationale context.⁸⁷ Aalberses referentie naar de invoering van de achturige werkdag in Zwitserland toont eerder aan dat ideeën over de sociale kwestie gevormd werden in een internationaal debat omtrent sociale wetgeving.

Nadat Aalberse was afgetreden als minister van Arbeid nam hij het hoofdredacteurschap van het KSW van zijn broer over. Gedurende deze periode had het KSW eveneens als Futura en Het Centrum te kampen met geldproblemen. Ondanks deze geldproblemen bleef het KSW als tijdschrift voor het grootste gedeelte bestaan in dezelfde vorm. Aalberses kritische houding ten opzichte van het sociale beleid van de RKSP en de kabinetten waar deze partij aan deelnam moet geplaatst worden binnen de verandering van de koers van het KSW.

Het KSW bleef kritisch op het sociale beleid van het kabinet maar deze kritiek zou zich op een andere manier gaan manifesteren. De artikelen van het KSW blijven kritisch op

⁸⁵ P. J. M. Aalberse, 'Joseph van Görres – II', *Katholiek Sociaal Weekblad* (6 februari 1926); P. J. M. Aalberse, 'Hugo De Groot en het natuurrecht', *Katholiek Sociaal Weekblad* (12 september 1925).

⁸⁶ De Swaan, *In Care of the State*, 210-211.

⁸⁷ Rodgers, *Atlantic Crossings*, 18-23.

het sociale beleid van de RKSP en de protestantse coalitiepartners, die in de ogen van het KSW de sociale wetgeving wilden frustreren. Toch veranderde de kritiek onder het hoofdredacteurschap van Aalberse. Tijdens zijn ministerschap werden de artikelen in het KSW gebruikt om de aanvallen op Aalberse wetgeving af te slaan. Toen Aalberse hoofdredacteur werd, was te zien hoe het KSW Aalberse nalatenschap als eerste minister van Arbeid probeerde te verdedigen. Voor Aalberse was dit van belang, omdat al gedurende zijn ministerschap sociale wetten die hij had uitgevaardigd, werden teruggedraaid door het kabinet. Het KSW vormde dan ook een mogelijkheid voor Aalberse om buiten zijn ministerschap zijn reputatie als een vooraanstaand sociaal katholiek politicus te behouden ondanks dat veel van zijn wetten werden geschrapt.⁸⁸ De kritische houding van Aalberse als hoofdredacteur wordt daarom ook verklaard vanuit een verlangen van Aalberse om zijn nalatenschap te behouden als eerste minister van Arbeid in een periode waarin het sociale beleid van het kabinet de door Aalberse doorgevoerde wetten achtte te verminderen of zelfs terug te draaien.

Daarbij begon het KSW onder het redacteurschap van Aalberse zich te ontwikkelen tot een tijdschrift waarin de katholieke intellectuele elites discussies konden houden over de ideale vorm van de sociale katholieke politiek. Het KSW was een tijdschrift waarin een grote groep vooraanstaande katholieke intellectuelen opvallend genoeg zowel van de Leidse school als van de Limburgse school debatteerden en discussieerden over de nieuwste ontwikkelingen op sociaal katholiek gebied zowel in het binnen- als het buitenland.⁸⁹ De focus lag hierbij niet zo zeer op de toepassing van dit sociaal katholiek gedachtegoed, maar eerder op wat voor effect de toepassing van het sociaal katholieke gedachtegoed zou hebben op de katholieke filosofie en theologie. Het KSW kan daarom ook beschouwd worden als een blad voor en door de katholieke elite.

De kritische houding van Aalberse in het KSW op het sociale beleid van de RKSP valt daarom ook te verklaren doordat bij het KSW het enkel ging om het discussiëren en debatteren over de ideale vorm van het sociaal katholieke gedachtegoed. Aalberse kritiek is daarom ook vooral gericht op het verdedigen van zijn eigen visie op het sociaal catholicisme binnen de katholieke elite. Deze vorm van debat was ook nodig aangezien Aalberse de katholieke eenheid wilde behouden, vooral in een periode waarin andere visies op het sociale

⁸⁸ 'De Schicht van den vliëgend Parth', *Katholiek Sociaal Weekblad* (25 juli 1925); P. J. M. Aalberse, 'Een minjuiste opmerking', *Katholiek Sociaal Weekblad* (5 december 1925); J. V. Beurden, 'Duurte en overbezetting in den kleinhandel', *Katholiek Sociaal Weekblad* (13 maart 1926); P. J. M. Aalberse, 'Arbeidsgeschillenwet – II', *Katholiek Sociaal Weekblad* (19 oktober 1929).

⁸⁹ P. J. M. Aalberse, 'Hugo De Groot en het natuurrecht', *Katholiek Sociaal Weekblad* (12 september 1925).

beleid van de katholieke politiek steeds meer neigden deze katholieke eenheid te verbreken, zoals in het geval van de Sint Michaëlsbond. Aalberse's kritische houding was daarom ook binnen deze context van het KSW gericht om zowel zijn eigen visie te propageren als het debat omtrent het sociale beleid van de katholieke politiek binnen de kaders van de katholieke eenheid te houden en versplintering te voorkomen. Het KSW zou ondanks deze focus niet aan de geldnood kunnen ontsnappen en werd daarom in 1929 ook opgeheven na een zesentwintigjarig bestaan.

Deze verschuiving binnen het KSW moet dan wel geplaatst worden binnen de historiografie omtrent sociaal katholieke politiek. Aalberse als hoofdredacteur van het KSW focuste zich duidelijk op de grote discussies binnen het Nederlandse sociaal katholicisme. Deze focus bevestigt eveneens de focus van onder andere Saleminck, Holland en Behr op vooral de theologische en filosofische discussies omtrent het sociaal katholicisme in hun analyses.⁹⁰ Daarbij wordt Rodgers' stelling dat ideeën over de sociale kwestie in een internationale context worden gevormd om vervolgens voor de nationale context worden aangepast bevestigd, doordat het KSW veelal de nieuwste ontwikkelingen uit het buitenland meeneemt in diens tijdschrift.⁹¹

Ter afsluiting van dit hoofdstuk kan geconcludeerd worden dat Aalberse's kritische houding als hoofdredacteur van Het Centrum en het KSW op het sociale beleid van de RKSP tot stand kwam als een reactie op de interne en externe druk waar de partij onder stond. Als hoofdredacteur van Het Centrum gebruikte Aalberse zijn kritische houding om de eenheid van de katholieke politiek omtrent het sociale beleid te behouden, door middel van de radicalere visies van het sociale beleid van de Sint Michaëlsbond in een kwaad daglicht te stellen. De kritische houding van Aalberse als auteur van het KSW gedurende zijn ministerschap kan verklaard worden doordat hij alsnog kritiek wilde leveren op het sociale beleid van het kabinet waar hij aan deelnam. Hierbij was het schrijven onder een pseudoniem noodzakelijk, omdat Aalberse als minister geen kritiek kon leveren op het beleid dat hij geacht werd uit te voeren. Als hoofdredacteur van het KSW is Aalberse kritisch op het feit dat het kabinet zijn sociale wetten probeerde terug te draaien en gebruikt deze kritiek om zijn nalatenschap als de eerste minister van Arbeid te verdedigen. Daarbij was deze kritische houding van Aalberse ook op te merken in de grotere filosofische en theologische discussies die binnen het KSW gevoerd werden om de eenheid van de katholieke politiek te waarborgen.

⁹⁰ Saleminck, *Katholieke kritiek op het kapitalisme 1891-1991*, 16; Holland, *Modern Catholic Social Teaching*, 113-115; Behr, *Social Justice and Subsidiarity*, 193.

⁹¹ Rodgers, *Atlantic Crossings*, 18-23.

Deze bevindingen hebben tevens ook implicaties voor het historiografische debat. Het belang van Het Centrum als een spreekbuis voor de RKSP binnen de grotere strijd binnen het katholieke medialandschap is een onderwerp dat door Van Meeuwen en Bornewasser nauwelijks is beschreven. De Swaans constatering dat de trage totstandkoming van Nederlandse sociale wetgeving kwam vanwege het gefragmentariseerde parlement, wordt bevestigd door Aalberses kritiek op het kabinet. Daarbij bevestigen de internationale aspecten van het KSW, zoals het aanhalen van Zwitserland in de achturige werkdag kwestie, Rodgers' stelling dat ideeën binnen een internationale context worden gevormd. Ten slotte toont de focus van het KSW op de grotere filosofische en theologische debatten van de katholieke sociale politiek dat er enige historische reden is voor de focus van Behr, Saleminck en Holland op de filosofische discussies omtrent het sociaal katholicisme.

Hoofdstuk 3: Aalberse de RSKP-fractievoorzitter gedurende crisistijd

In 1931 gingen Aalberse en zijn vriend Aengenent naar Rome ter viering van het veertigjarige jubileum van de pauselijke encycliciek *Rerum Novarum*. Bij dit jubileum zou het vervolg op *Rerum Novarum* de encycliciek *Quadragesimo Anno* door paus Pius XI gepubliceerd worden als een reactie op de economische wereldcrisis van de jaren dertig. Aalberse zelf mocht ook op audiëntie komen bij de paus, waarbij de paus hem prijsde voor de grote inzet die Aalberse had getoond om de principes van *Rerum Novarum* tot stand te laten komen in de werkelijkheid gedurende zijn tijd als minister van Arbeid. Eenmaal terug in Nederland werd Aalberse geconfronteerd met het overlijden van de RKSP-fractievoorzitter Nolens. Vervolgens zou Aalberse benoemd worden tot de RKSP-fractievoorzitter. De RKSP zou onder Aalberse nog steeds onderdeel uitmaken van het kabinet, maar zou kritisch blijven over het bezuinigingsbeleid en de liberale sociale politiek van het Kabinet-Colijn II (1933-1935). De spanningen tussen de RKSP-fractie onder Aalberse en het kabinet onder Colijn ontpopten zich in een kabinetscrisis in 1935, waarbij Aalberse als formateur poogde een coalitie te vormen met de SDAP en de Vrijzinnig-Democratische Bond (VDB). Toch mislukte Aalberse's poging om een coalitie bestaande uit de SDAP en VDB tot stand te brengen en uiteindelijk werd er een nieuwe coalitie bestaande uit de coalitiepartners van Colijn II gevormd. Dit hoofdstuk zal daarom ook proberen te verklaren waarom ondanks Aalberse's kritische houding op het sociale beleid van het Kabinet-Colijn II, hij toch koos om dit voort te zetten.

Aalberse werd RKSP-fractievoorzitter in een onrustige periode voor zowel Nederland als de RKSP. Terwijl Aalberse zijn functie als hoofdredacteur bekleedde, werden de spanningen tussen de RKSP en het sociale beleid van het kabinet groter, vooral de liberale economische politiek van de protestantse coalitiepartners was een doorn in het oog van de RKSP. Deze spanningen tussen de RKSP en diens protestantse coalitiepartners zorgden ervoor dat er een steeds luider geluid binnen de RKSP-fractie kwam om de samenwerking met de ARP en CHU te verbreken en in plaats daarvan samen te werken met de SDAP. Gedurende de jaren twintig had Nolens de leer in het leven geroepen dat de RKSP enkel met uiterste noodzaak samen ging werken met de SDAP, mits er naast de RKSP en de SDAP een andere partij onderdeel uitmaakte van dit hypothetische kabinet. De economische wereldcrisis in nasleep van de beurskrach van 1929 zou deze spanningen verder op scherp zetten, omdat de RKSP-fractie het niet eens was met de reactie van het Kabinet-Ruijs de Beerenbrouck III (1929-1933) om nog meer bezuinigingen door te voeren. Deze onrust gecombineerd met de economische crisis zorgde voor een politieke destabilisatie, met als gevolg dat er zowel

binnen de Nederlandse politiek in het algemeen als binnen de RKSP er een versplintering optrad van het politieke bestel. Binnen deze context moest Aalberse de RKSP door de Tweede Kamerverkiezingen van 1933 zien te leiden.

In de campagne voor deze verkiezingen kwam Aalberses kritische houding duidelijk naar voren. Hierbij richtte hij zijn kritiek op de reactie van het kabinet op de economische crisis. Toch vormde deze kritiek op de crisisrespons van het kabinet wel een probleem, aangezien de RKSP ook onderdeel uitmaakte van het kabinet. Elke aanval van Aalberse op het sociale beleid van het kabinet zou de spanningen tussen het kabinet en de RKSP verder op scherp zetten en zou ervoor zorgen dat de vleugel binnen de RKSP die wilde samenwerken met de SDAP werd aangemoedigd. Aalberse zelf raakte ook tussen wal en schip. Enerzijds deelde Aalberse de mening van de RKSP dat het bezuinigingsbeleid een slechte respons was op de crisis.⁹² Anderzijds realiseerde hij zich dat de RKSP enkel een coalitie kon vormen met de ARP en CHU, aangezien Aalberse niet de noodzaak én de mogelijkheid zag om een coalitie te vormen met de SDAP.⁹³ Aalberses kritische houding omtrent het sociale beleid van het kabinet kan daarom het beste verklaard worden als een strategie om deze tweedeling met elkaar te verzoenen.

Aalberses kritiek op het regeringsbeleid kan het beste begrepen worden vanuit een verlangen om het sociale beleid van de regering te sturen naar een voorstel dat aangenamer was voor de RKSP-fractie. De houding van Aalberse in het publiek is dan ook dat het bezuinigingsbeleid de correcte respons was in het begin van de crisis, maar dat het kabinet na de verkiezingen een ander sociaal beleid moest gaan volgen. Aan de ene kant kan Aalberse hiermee aantonen dat hij het sentiment deelde van de RKSP dat het bezuinigingsbeleid van de regering niet werkte.⁹⁴ Hierdoor kon hij de onrust binnen zijn eigen partij tot een zekere mate verminderen. Aan de andere kant maakte Aalberse de positie van de RKSP duidelijk aan zijn protestantse coalitiepartner, waardoor de RKSP al vóór de formatie van een nieuw kabinet eisen kon stellen aan de RKSP's deelname aan een nieuw kabinet.⁹⁵ De RKSP kon deze eis ook stellen, omdat het de grootste coalitiepartner was én het onmogelijk was om zonder de steun van de RKSP een parlementaire meerderheid te krijgen.

⁹² KDC Nijmegen, Archief P.J.M. Aalberse (AALB 169), inv.nr. 9, 'Dagboeken. Met doorhalingen en inliggende bijlagen. Deel X.' (1932, 3 november – 1941, 10 mei).

⁹³ Ibidem.

⁹⁴ KDC Nijmegen, Archief P.J.M. Aalberse (AALB 169), inv.nr. 1208, 'Redevoeringen gehouden voor de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Met aantekeningen "Crisisbeleid" ' (1934).

⁹⁵ KDC Nijmegen, Archief P.J.M. Aalberse (AALB 169), inv.nr. 1204, 'Redevoering "Nederland in de crisis" uitgezonden door de KRO op 12 maart. Met kanttekeningen en bijlagen' (1933).

Daarnaast fungeerde Aalberses kritische houding ook als een manier om de katholieke eenheid te bewaren. De verkiezingen van 1933 waren voor de RKSP een strijd voor eenheid omdat naast de RKSP er twee katholieke splinterpartijen meededen. Deze twee splinterpartijen waren de RKVP van de advocaat Pius Arts (1881-1955) en de Katholieke Democratische Bond (KDB) opgericht door Veraart en een groep dissidente Michaëlisten.⁹⁶ Deze partijen bevonden zich aan de linkerkant van de RKSP en wisten zich te profileren door vergaande kritiek te leveren op het bezuinigingsbeleid van het kabinet en de compromissen die de RKSP had moeten sluiten om het kabinet in stand te houden.

Aalberses houding kan daarom ook het beste verklaard worden doordat hij poogde de invloed van deze splinterpartijen in te perken. De voornaamste kritiek van deze partijen was immers dat het kabinet te laks optrad tegen de economische crisis. Door een kritische houding aan te nemen wist Aalberse te voorkomen dat katholieke kiezers die kritisch zijn op het sociale beleid van het kabinet op een splinterpartij hoefden te stemmen. Daarbij wist Aalberse de invloed van de KDB en de RKVP in te perken door beroep te doen op de katholieke eenheid. Hierbij wist Aalberse zichzelf af te schilderen als de erfgenaam van het sociale beleid van Schaepman en Nolens.⁹⁷ Hierdoor kon Aalberse beroep doen op het behouden van de eenheid om de invloed van de KDB en RKVP te beperken. Aalberses kritiek op het gebrekkige sociale beleid van het kabinet kan daarom ook het beste geduid worden vanuit een verlangen om de invloed van de katholieke splinterpartijen in te perken.

Aalberses kritische retoriek gedurende de verkiezingen moet daarom ook geplaatst worden binnen de historiografie van de RKSP. Bornewassers publicatie beschrijft weliswaar de onrustige periode voorafgaand aan de verkiezingen van 1933, maar deze beschrijving is relatief beknopt.⁹⁸ Naast deze beknopte beschrijving zijn er geen andere beschrijvingen van deze verkiezingen. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat de door Aalberse en de RKSP gevreesde grote successen van splinterpartijen de RKVP en de KDB uitbleven.

Uiteindelijk vielen de Tweede Kamerverkiezingen van 1933 mee voor de RKSP, de partij verloor weliswaar twee zetels maar enkel de splinterpartij RKVP wist één zetel te bemachtigen. Ondanks dat Aalberse met zijn kritische houding de katholieke eenheid wist te behouden, waren de spanningen tussen de RKSP en de protestantse coalitiepartners nog steeds aanwezig. Deze spanningen zouden zich voornamelijk afspelen tussen RKSP-fractievoorzitter

⁹⁶ KDC Nijmegen, Archief RK Staatspartij (RKSP 107), inv.nr. 64, 'Propagandamateriaal voor de verkiezingen van april 1933' (1933).

⁹⁷ Ibidem.

⁹⁸ KDC Nijmegen, Archief P.J.M. Aalberse (AALB 169), inv.nr. 1205, 'Redevoeringen over de positie van de RK Staatspartij in de verkiezingsstrijd gehouden te Almelo op 18 april. Met aantekeningen.' (1933).

Aalberse en minister-president Colijn. Het aanblijven van deze spanningen gedurende de formatie en de eerste jaren van het tweede Kabinet-Colijn verklaren Aalberses kritiek op het sociale beleid van het kabinet.

Voorafgaand aan de formatie was er binnen de RKSP een discussie omtrent de beoogde coalitiesamenstelling. Ruijs de Beerenbrouck beoogde dat de RKSP samen een coalitie zou vormen met de ARP en CHU. Aalberse was kritisch op dit voorstel en wilde naast de ARP en de CHU ook de progressief-liberale VDB in het kabinet opnemen.⁹⁹ Het meningsverschil tussen Aalberse en Ruijs de Beerenbrouck valt te verklaren door het feit dat het opnemen van de VDB in de coalitie ervoor zou zorgen dat de RKSP een ander sociaal beleid kon afdwingen dan het economisch liberale beleid, dat de protestantse partijen onder Colijn wilden nastreven. Ruijs de Beerenbrouck was tegen het opnemen van de VDB in het kabinet, omdat hij bang was dat een linkser economisch beleid ervoor zou zorgen dat conservatieve katholieken zich niet meer konden vinden in de RKSP en daarom dreigden te defecteren naar de rechtste partij Verbond voor Nationaal Herstel (VNH).¹⁰⁰ Aalberse levert hier kritiek op door te wijzen op het feit dat de voornaamste bedreiging voor de katholieke eenheid lag in de KDB en RKVP. Ondanks dat de KDB en de RKVP in de verkiezingen van 1933 niet de dreiging voor de katholieke politieke eenheid bleken te zijn, zoals voorgesteld door de RKSP-partijelite, waren zij alsnog een doorn in het oog voor de RKSP.¹⁰¹ De twee partijen zouden in 1934 fuseren tot de Katholieke Democratische Partij (KDP) en zouden later ook fuseren met een gedeelte van de Rooms-Katholieke Arbeiderspartij (RKAP). Aalberse was daarom ook bang dat het aanhouden van het huidige sociale beleid van het kabinet alleen de gefrustreerde katholieke arbeiders in de armen van de KDP zouden drijven. De kritische houding van Aalberse ten opzichte van Ruijs de Beerenbrouck valt daarom ook te verklaren vanuit de angst dat het aanhouden van een rechtse coalitie zou zorgen voor een breuk in de politieke katholieke eenheid.

Aalberse zou voorafgaand aan het formatiegesprek met Colijn een brief sturen naar koningin Wilhelmina (1880-1962), waarin hij de drie punten uiteenzette die de RKSP nastreefde: handhaving van het gezag, bevordering van het parlementaire stelsel én een sociaal beleid, met hogere lonen voor arbeiders en meer werkverschaffing.¹⁰² Met deze eisen zou Aalberse het formatiegesprek met Colijn aangaan. De formatie liep echter anders dan dat

⁹⁹ KDC Nijmegen, Archief P.J.M. Aalberse (AALB 169), inv.nr. 9, 'Dagboeken. Met doorhalingen en inliggende bijlagen. Deel X.' (1932, 3 november – 1941, 10 mei).

¹⁰⁰ Ibidem.

¹⁰¹ Ibidem.

¹⁰² Ibidem.

Aalberse gedacht had. Colijn stelde namelijk voor om een kabinet te vormen op basis van RKSP, ARP, CHU, VDB én de klassiek liberale Vrijheidsbond (VB).

Aalberse was hier kritisch op omdat de toetreding van de VB tot de coalitie Aalberse plan om een ander sociaal beleid dan de liberale economische politiek van Colijn af te dwingen vermoeilijkte. Een andere reden voor Aalberse's weigering van deze coalitiesamenstelling is dat deze een 'burgerlijk blok' zou vormen, dat de SDAP zou weren. Aalberse was bang dat deze combinatie van het politiek isoleren van de SDAP en een aanhoudend liberale economische politiek ervoor zou zorgen dat de SDAP zich beter kon profileren tegen de coalitie en het sociale beleid van het kabinet.¹⁰³ De voornaamste angst van Aalberse was dat de onrust binnen de RKSP over dit sociale beleid gecombineerd met een SDAP die zich meer begon te profileren ervoor zou zorgen dat RKSP stemmers zouden afvloeien naar de SDAP in protest tegen de liberale sociaal economische politiek.

Uiteindelijk ging Aalberse toch akkoord met een coalitie bestaande uit RKSP, ARP, CHU, VDB en de VB. De reden hiervoor was dat Aalberse zich realiseerde dat er geen goede alternatieve opties waren. Aalberse zag dat er vier alternatieven waren: een 'koninklijk' kabinet, waarin Wilhelmina een grotere rol zou spelen, een 'nationaal' kabinet dat een antisocialistisch blok zou moeten vormen, een extraparlamenteair kabinet én een coalitie tussen de RKSP en de SDAP. Het 'koninklijke', 'nationale' en extraparlamenteaire kabinet waren voor Aalberse geen optie, omdat alle drie in de ogen van Aalberse het Nederlandse parlementaire stelsel onderuit zouden halen.¹⁰⁴ Een kabinet met de RKSP en SDAP zag Aalberse ook niet zitten, omdat de RKSP volgens de door Nolens vastgestelde leer enkel in uitzonderlijke nood met de SDAP een coalitie zou vormen, mits een andere partij deel zou nemen aan dit kabinet. Aalberse zag deze formatie niet als uitzonderlijke nood én wist niet welke derde partij naast de RKSP en de SDAP deel uit moest maken van dit kabinet.

Deze kritische houding van Aalberse moet echter binnen het historiografisch debat geplaatst worden. De duiding van het conflict tussen Aalberse en Colijn omtrent de coalitiesamenstelling als een hoofdzakelijk economische kwestie wordt door Bornewasser, Verhagen en Langeveld bevestigd.¹⁰⁵ Toch beschrijven deze drie auteurs niet de reden waarom Aalberse eigenlijk instemde met de coalitiesamenstelling, als deze formatie in hoofdzaak immers over het sociale beleid van het kabinet ging, dan is Aalberse's uiteindelijke

¹⁰³ Ibidem.

¹⁰⁴ Ibidem.

¹⁰⁵ Verhagen, *Toen de katholieken Nederland veroverden*, 301-307; Langeveld, *Hendrikus Colijn, 1869-1944/DL. 2, 1933-1944*, 69-71; Bornewasser, *Katholieke Volkspartij 1945-1980*, 82-89.

instemming met de formatie van het kabinet een vreemde keuze. Hierbij moet dan ook gewezen worden op het feit dat de uiteindelijke doorslaggevende factor in Aalberses instemming met de coalitiesamenstelling het waarborgen van het parlementaire stelsel was. Aalberse als fractievoorzitter van de grootste fractie zowel binnen de Tweede Kamer als de coalitie had een grote verantwoordelijkheid voor de ontwikkeling van het parlementaire stelsel gedurende de crisis. De formatie moet daarom naast een hoofdzakelijk economische kwestie ook gezien worden als een kwestie betreffende het behoud van het parlementaire stelsel.

Ondanks dat Aalberse instemde met de formatie van het tweede kabinet bleef hij vanuit zijn positie als fractievoorzitter kritisch op het sociale beleid van minister-president Colijn. De reden hiervoor is dat het kabinet een liberaal economisch beleid nastreefde, omdat de RKSP geen toezeggingen had gekregen omtrent het sociale beleid én de VB was toegetreten tot het kabinet. Dit economische beleid zou de spanningen tussen Colijn en Aalberse verder op scherp zetten.

Deze kritische houding zou zich manifesteren in de vorm van inhoudelijke kritiek op het kabinet. Aalberse was namelijk van mening dat het bezuinigingsbeleid en weinig overheidsinterventie de economische crisis niet konden oplossen. Hierbij wees Aalberse op het feit dat de strategie om elk jaar de staatsbegroting in evenwicht te krijgen door middel van bezuinigingen zou leiden tot een begrotingstekort in het volgende jaar, waardoor het economische en sociale beleid in een negatieve spiraal zou komen.¹⁰⁶ Aalberse was daarom ook een voorstander van overheidsinterventie om deze negatieve spiraal te voorkomen, ook als dit betekende dat er een begrotingstekort zou ontstaan. Aalberses kritiek op het sociale beleid van het kabinet kan daarom ook verklaard worden, omdat het naar zijn eigen mening contraproductief was in het bestrijden van de economische crisis.

Daarbij speelde ook een rol dat Aalberses voornaamste taak als fractievoorzitter was om de eenheid binnen de katholieke fractie te waarborgen. Binnen de RKSP werd na de formatie duidelijk dat er weinig verandering in het sociale beleid kwam met als gevolg dat de onrust binnen de partij toenam. Aalberse moest deze onrust weten te bestieren. De reden hiervoor is dat een vocale groep binnen de RKSP onder leiding van de vicevoorzitter Carel

¹⁰⁶ KDC Nijmegen, Archief P.J.M. Aalberse (AALB 169), inv.nr. 1209, 'Redevoeringen voor de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Met aantekeningen. Over het regeringsbeleid' (1934); KDC Nijmegen, Archief P.J.M. Aalberse (AALB 169), inv.nr. 1208, 'Redevoeringen gehouden voor de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Met aantekeningen "Crisisbeleid" ' (1934).

Goseling (1891-1941) steeds meer de RKSP aanstuurde op een conflict met het kabinet.¹⁰⁷ Aalberse's kritische houding valt daarom ook te verklaren omdat hij probeerde deze vocale groep binnen de RKSP te pacificeren om te voorkomen dat de fractiediscipline van de RKSP zou afbrokkelen. Dit was immers ook de reden waarom hij geen positie binnen het kabinet had genomen.¹⁰⁸

Deze spanningen tussen de RKSP onder Aalberse en het kabinet onder Colijn zouden in 1935 leiden tot een kabinetscrisis. Voorafgaand aan deze crisis zou de RKSP een breekpunt bereiken en dreigde Aalberse de regie over de RKSP te verliezen. Aalberse zou met Aengenent zijn mogelijkheden bespreken in de precaire balans waarin hij zich bevond. Enerzijds wilde Aalberse voorkomen dat er een direct conflict ontstond tussen het kabinet en de RKSP om een herhaling van de Vlootwetscrisis te voorkomen. Anderzijds dreigde de RKSP de steun aan het regeringsbeleid op te zeggen, wat ook zou leiden tot een herhaling van de Vlootwetscrisis. Uiteindelijk besloot Aalberse de kritiek op het bezuinigingsbeleid van het kabinet te intensiveren.¹⁰⁹ Dit zou ervoor zorgen dat de spanningen tussen Colijn en Aalberse een kookpunt bereikte. Colijn zou als reactie op deze kritiek in de Tweede Kamer vragen of hij het vertrouwen van Aalberse en de RKSP had. Aalberse zou hierop na beraad met de partij antwoorden 'Vertrouwen? Neen!'.¹¹⁰ Het tweede Kabinet-Colijn was gevallen.

Aalberse werd tot formateur benoemd om een nieuwe coalitie samen te stellen. Doordat Colijn door zijn motie van vertrouwen de katholieken voor het blok had gezet, zocht Aalberse naar een coalitie zonder Colijn en zonder zijn liberale economische politiek. Aalberse zelf en de RKSP zagen deze situatie als een van uiterste noodzaak en de SDAP werd gezien als een mogelijke coalitiepartner. Toch moest er volgens de leer van Nolens naast de RKSP en de SDAP nog een derde partij in het kabinet komen.¹¹¹

Tijdens de formatie werden de ARP en de VDB benaderd als mogelijke derde partij. Aalberse had gehoopt dat met het opzeggen van het vertrouwen in Colijn ook de ARP het vertrouwen had verloren in de minister-president. De ARP bleef echter achter Colijn staan en wilde geen coalitie vormen met de SDAP. Hierdoor bleef de enige mogelijke derde

¹⁰⁷ KDC Nijmegen, Archief P.J.M. Aalberse (AALB 169), inv.nr. 9, 'Dagboeken. Met doorhalingen en inliggende bijlagen. Deel X.' (1932, 3 november – 1941, 10 mei).

¹⁰⁸ Ibidem.

¹⁰⁹ Ibidem.

¹¹⁰ Ibidem.

¹¹¹ KDC Nijmegen, Archief P.J.M. Aalberse (AALB 169), inv.nr. 9, 'Dagboeken. Met doorhalingen en inliggende bijlagen. Deel X.' (1932, 3 november – 1941, 10 mei); KDC Nijmegen, Archief P.J.M. Aalberse (AALB 169), inv.nr. 1211, 'Redevoering over de regeringscrisis gehouden voor de Tweede Kamerfractie van de RK Staatspartij op 11 juli. Met kanttekeningen' (1935); KDC Nijmegen, Archief RK Staatspartij (RKSP 107), inv.nr. 161, 'Stukken betreffende de kabinetscrisis en -formatie van 1935' (1935).

coalitiepartner de VDB.¹¹² De VDB zou echter geen onderdeel willen uitmaken van een coalitie tussen de RKSP en de SDAP, omdat volgens de voorzitter van de VDB: ‘Er is naar onze meening zoo groot verschil in de opvattingen van de verschillende parlementaire fracties met betrekking tot het te voeren sociaal financieel en sociaal-economisch beleid (...), dat de vorming van een kabinet op parlementairen grondslag geen redelijke kans op succes op zijn streven zou bieden.’¹¹³ De kritische houding van Aalberse tegenover het sociale beleid van het tweede Kabinet-Colijn had zodanig ook het effect dat hij de ARP had vervreemd én dat de constante kritiek op het sociale beleid binnen het kabinet ook de VDB niet warm had gemaakt voor een mogelijke coalitie samen met de RKSP en SDAP. Dit gecombineerd met het feit dat de RKSP onder vicevoorzitter Goseling niet wilde afwijken van de leer van Nolens verklaart waarom Aalberse formatie mislukte.

Uiteindelijk moest Aalberse toegeven aan Colijn dat hij geen nieuwe coalitie kon vormen tussen de RKSP, de SDAP en een andere partij. Vervolgens zou het Kabinet-Colijn III (1935-1937) gevormd worden met dezelfde partijen als het vorige kabinet, zonder economische concessies aan de RKSP. Aalberse positie als fractievoorzitter van de RKSP begon te wankelen. Het overlijden van Ruijs de Beerenbrouck in 1936 bood de mogelijkheid voor Aalberse om voorzitter van de Tweede Kamer te worden en op te stappen als fractievoorzitter.

De kritische houding van Aalberse op het sociale beleid voorafgaand en tijdens de kabinetscrisis van 1935 heeft implicaties voor het historiografische debat. De constante strijd tussen Aalberse en Colijn bevestigt hier De Swaans stelling dat de reden voor een trage totstandkoming van vroege sociale wetgeving binnen Nederland onder andere komt door de uiteenlopende meningen over de sociale kwestie.¹¹⁴ Daarbij wordt de stelling van Langeveld tegengesproken door de constatering dat de kabinetsformatie uiteindelijk stukliep omdat het niet mogelijk was om te voldoen aan de leer van Nolens door een derde deelnemende partij voor het kabinet te vinden.¹¹⁵ De stelling van Langeveld was dat Aalberse en de RKSP geen coalitie aandurfd, omdat dan de RKSP als enige partij verantwoordelijk was voor de excessen van de SDAP. Toch blijkt dat de leer van Nolens de doorslaggevende factor was in het ontbreken van vertrouwen binnen de RKSP voor een coalitie bestaande enkel uit RKSP en SDAP.

¹¹² KDC Nijmegen, Archief P.J.M. Aalberse (AALB 169), inv.nr. 9, ‘Dagboeken. Met doorhalingen en inliggende bijlagen. Deel X.’ (1932, 3 november – 1941, 10 mei).

¹¹³ Ibidem.

¹¹⁴ De Swaan, *In Care of the State*, 210-211.

¹¹⁵ Langeveld, *Hendrikus Colijn, 1869-1944/ DL. 2, 1933-1944*, 179-215.

Ter afsluiting van dit hoofdstuk kan geconcludeerd worden dat Aalberses kritische houding verklaard kan worden vanuit een verlangen om de eenheid binnen de RKSP te bewaren én om verandering te brengen in het sociale beleid van het tweede Kabinet-Colijn. De kritische houding van Aalberse om de eenheid van de katholieke politiek te behouden is te zien in zijn houding ten opzichte van de katholieke splinters tijdens de verkiezingen van 1933 én in zijn pogingen om de kritische geluiden binnen de partij te houden. Aalberses kritiek op het sociale beleid is te zien in zijn bepleiting voor een ander beleid gedurende de verkiezingen van 1933, zijn voorstel tijdens de formatie van Kabinet-Colijn II om de VDB tot het kabinet toe te laten treden en zijn kritiek op het sociale beleid van Colijn II. De reden waarom Aalberse faalde in het tot stand brengen van een coalitie tussen de SDAP was omdat hij tijdens de formatie niet kon voldoen aan de leer van Nolens.

Deze bevindingen hebben implicaties voor de historiografie omtrent sociale katholieke politiek, de RKSP en Aalberse. De uiteenlopende discussies tussen Colijn en Aalberse over het sociale beleid vallen binnen de verklaring van De Swaan over de trage totstandkoming van de vroege sociale wetgeving in Nederland. Daarbij heeft dit hoofdstuk enkele verscherpingen aangetoond ten opzichte van de constatering van de publicaties van Bornewasser, Verhagen en Langedam. Ten slotte moet wel vernomen worden dat de historiografie omtrent de sociale katholieke politiek in deze periode wordt gekenmerkt door een grote lacune.

Conclusie

Deze scriptie beoogde een antwoord te vinden op de vraagstelling: hoe valt Piet Aalberses kritische opstelling jegens het sociaal beleid van de katholieke politiek in de periode 1918-1936 te verklaren? Het simpele antwoord op deze vraagstelling is dat Aalberses kritische houding verklaart kan worden aan de hand van Aalberses deelname aan debatten over de ideale vorm van het sociaal katholicisme, het behouden van de eenheid binnen de katholieke politiek én het leveren van kritiek op het beleid van de kabinetten, omdat deze afweken van zijn sociaal katholieke visie op de sociale politiek. De vorm van de kritische houding van Aalberse werd bepaald door de functie die hij bekleedde, welk doel deze houding had én welk onderwerp Aalberse kritiek op leverde.

Allereerst is de kritische houding terug te zien gedurende zijn tijd als de eerste minister van Arbeid. Hierbij was deze houding vooral gericht op het behouden van de eenheid tussen de conservatieve en democratische elementen binnen de ABRKK; het voeren van discussies omtrent de ideale vorm van het Nederlandse sociaal katholicisme tussen Aalberses Leidse school en de Limburgse school en kritiek op het beleid van het kabinet waarin de protestantse coalitiepartners Aalberses sociale wetgeving proberen te verwateren of te schrappen. Ten tweede is Aalberses kritische houding als de hoofdredacteur van het KSW en Het Centrum vormgevend gebleken voor de inhoud van dit tijdschrift en deze krant. Dit wordt aangetoond door Aalberses focus bij Het Centrum op het kritiek leveren op de dissidente Sint Michaëlsbond en hun krant de Morgen; het zelf artikelen schrijven over zijn politieke tegenstanders ten tijde dat hij deze kritiek niet in het openbaar kan uitspreken en het voeren van grote filosofische discussies omtrent het sociaal katholicisme. Ten derde behield Aalberse zijn kritische houding terwijl hij zijn functie als RKSP-fractievoorzitter bekleedde. Dit wordt aangetoond omdat Aalberse handelende vanuit een verlangen om de onrustige RKSP-fractie bijeen te houden in het licht van de steeds meer uiteenlopende meningen tussen de RKSP en de regering. Daarnaast kan Aalberses kritiek op het sociale beleid van het tweede Kabinet-Colijn het beste begrepen worden vanuit een verlangen om dit beleid te veranderen.

Deze scriptie trachtte een bescheiden bijdrage te leveren aan de historiografie omtrent katholieke sociale politiek, de RKSP én Aalberses politieke carrière. Dit was nodig omdat voorgaand onderzoek naar katholieke sociale politiek zich vooral gericht had op internationaal kwantitatief onderzoek, waarbij een focus lag op de historische filosofische debatten binnen het sociaal katholicisme. Deze scriptie heeft aangetoond dat filosofische discussies een centrale rol innamen in het debat omtrent het sociaal katholicisme. Tegelijkertijd is ook

aangetoond dat deze discussies zowel vormgegeven worden door bottom-up (het Bureau voor Rooms Katholieke Vakorganisaties) als top-down (het KSW) organisaties. Tevens heeft deze scriptie de bevindingen van De Swaans publicatie over de ontwikkeling van Nederlandse sociale wetgeving én Rodgers stelling dat ideeën over sociale politiek in internationale contexten worden gevormd bevestigd. Ook heeft deze scriptie aangetoond dat het mogelijk is om een meer kwalitatieve methode te hanteren bij een onderzoek naar de sociale kwestie.

Verder heeft deze scriptie een beter beeld gegeven van de RKSP én Aalberses politieke carrière. Eveneens is aangetoond dat het katholieke medialandschap een centrale rol had binnen de vormgeving van het sociaal katholicisme en daarmee de sociale politiek van de katholieke partijen. Ook heeft deze scriptie Aalberses rol in verschillende gebeurtenissen binnen de Nederlandse en katholieke politiek aangescherpt. Hierbij is aangetoond dat Aalberse een grotere rol had bij onder andere de Vlootwetscrisis én de kabinetscrisis van 1935, waarbij Aalberses rol door eerdere auteurs verkeerd is geëvalueerd.

Ondanks deze bijdrages aan de historiografie zijn er tijdens deze scriptie mogelijkheden voor verder onderzoek gebleken. Binnen het domein van de sociale katholieke politiek moeten er meer kwalitatieve onderzoeken gedaan worden naar bottom-up en top-down organisaties die vormgeven aan het sociaal katholicisme. Hierbij bieden organisaties zoals het Bureau voor Rooms Katholieke Vakorganisaties en de Federatie van Rooms Katholieke Volksbonden en Werkliedenvereniging al mogelijkheden voor nieuw onderzoek.

Toch bevinden de meeste mogelijkheden zich in de katholieke politiek vóór de oprichting van de KVP in 1945 en bij Aalberse zelf. De katholieke politiek in de in deze scriptie onderzochte onderzoeksperiode wordt alsnog gekenmerkt door vele lacunes. Tevens is gebleken dat de bestaande literatuur over de ABRKK en de RKSP beknopt of gefragmentariseerd is of enkel vanuit het perspectief van één lid van de RKSP is geschreven. Hoewel het met oog op de brontechnische moeilijkheden onwaarschijnlijk is dat er een overzichtswerk tot stand kan komen over de RKSP, zou een overzichtswerk gebaseerd op het bestaande bronnenmateriaal al een cruciale bijdrage leveren aan de historiografie. Daarbij biedt een onderzoek naar het katholieke medialandschap nog meer onderzoeksmogelijkheden naar onder andere kranten zoals Het Centrum, de Volkskrant en de Morgen. Daarnaast bieden de verschillende katholieke splinterpartijen van het interbellum, zoals de RKVP, KDB en KDP ook mogelijkheden voor verder onderzoek.

Vervolgens bieden Aalberse en zijn politieke carrière ook nog verschillende mogelijkheden voor verder onderzoek. De meest voor de hand liggende mogelijkheid is dat er een moderne biografie komt van Aalberse, die de verouderde en genealogische biografie van

Gribling kan vervangen. Bovendien heeft deze scriptie enkel het puntje van de ijsberg van Aalberses verschillende posities binnen het politieke krachtenveld én zijn functie als hoofdredacteur van verschillende kranten en Futura onderzocht. Het moge immers duidelijk zijn dat Aalberses kritische houding vormgevend was voor het Nederlandse sociaal katholicisme, de katholieke sociale politiek en de Nederlandse politiek in zijn geheel. Hij was een sociaal katholiek politicus die als eerste minister van Arbeid, hoofdredacteur en fractievoorzitter van de RKSP zijn stempel heeft nagelaten op de Nederlandse politiek en de Nederlandse samenleving.

Bijlages

Ontleend uit KDC Nijmegen, Archief P.J.M. Aalberse (AALB 169), inv.nr. 5, 'Dagboeken. Met doorhalingen en inliggende bijlagen. Deel VI.' (1915, 5 november – 1918, 12 november) en KDC Nijmegen, Archief W. H. Nolens (Nole), inv.nr. 158, 'Stukken betreffende functie als kabinetsformateur en het verloop van de formatie' (1918).

Bijlage 1

Voorstel Aalberse sociale wetgeving

1. Instelling van een hoogen raad van arbeid, in den trant van den Conseil Supérieur du Travail in België en in Frankrijk.
2. Wettelijke regeling van de collectieve arbeidsovereenkomst; maatregelen ter voorkoming en beslechting van geschillen tusschen werkgevers en werknemers.
3. Wettelijke regeling van de arbeidsbemiddeling.
4. Idem van den arbeidsduur van volwassen mannen: tien tot acht uren dag.
5. Verbod van arbeid voor de gehuwde vrouw in fabrieken en werkplaatsen.
6. Wettelijke regeling van den arbeid in de huisindustrie.
7. Wettelijke bescherming van landarbeiders.
8. Verbod van nachtarbeid van bakkers.
9. Invoering (ongewijzigd) van Talma's ziekte- en invaliditeitsverzekering.
10. Uitbreiding ervan tot niet-arbeiders
11. Wettelijke regeling van genees- en heelkundige behandeling bij ziekte, ook van niet-arbeiders.
12. Wettelijke regeling van de werkloosheidsverzekering.
13. Herziening ongevallenwet.
14. Uitbreiding ervan tot landbouw, zeevaart en zeevisscherij.
15. Herziening van ziekte- en invaliditeitswet.
16. Instelling van een hoogen raad voor den middenstand.
17. Vorming van een zelfstandige afdeling aan 't departement, voor den middenstand.
18. Maatregelen tegen vervalsching van waren.

Bijlage 2

Regeerakkoord

Landbouw, Nyverheid en Handel.

1. Arbeidersbescherming; arbeiders-verzekering; arbeidsbemiddeling en volksgezondheid worden vereenigd tot het Departement van Arbeid
2. Eerst:
 - a. Onverwylde, onveranderde invoering van Radenwet, Ziekte- en Invaliditeitewet, behoudens enkel noodzakelyke technische wyzigingen. Credist Radenwet.
 - b. Vrywillig-verplichte ouderdomsvoorziening voor niet-arbeiders, met uitsluiting van staatspensioeneering, doch wel met staatssteun. Overwogen zal moeten worden of soortgelyke staatsstun dan ook voor verzekering van arbeiders zal worden verleend.
 - c. Weduwenrente.
Daarna:
 - d. Herziening Ongevallen-, Ziekte- en Invaliditeitsverzekering. Uitbreiding tot landbouw, zevaart en zeevisschery.
 - e. Regeling van arbeidsduur van volwassen mannen.
 - f. Herziening Radenwet en Wet Kamers van Arbeid
3. Regeling van arbeidsduur van volwassen mannen.
4. Wettelyke regeling der huisindustrie.
5. Instelling Hooge Raad van Arbeid; en een voor den middenstand
6. Bevordering van woningbouw, vooral voor groote gezinnen

Primaire bronnen

Archiefstukken

- KDC Nijmegen, Archief P.J.M. Aalberse (AALB 169), inv.nr. 5, 'Dagboeken. Met doorhalingen en inliggende bijlagen. Deel VI.' (1915, 5 november – 1918, 12 november).
- KDC Nijmegen, Archief P.J.M. Aalberse (AALB 169), inv.nr. 6, 'Dagboeken. Met doorhalingen en inliggende bijlagen. Deel VII.' (1918, 12 november – 1920, 20 november).
- KDC Nijmegen, Archief P.J.M. Aalberse (AALB 169), inv.nr. 7, 'Dagboeken. Met doorhalingen en inliggende bijlagen. Deel VIII.' (1920, 4 december – 1923, 5 april).
- KDC Nijmegen, Archief P.J.M. Aalberse (AALB 169), inv.nr. 8, 'Dagboeken. Met doorhalingen en inliggende bijlagen. Deel IX.' (1923, 7 april – 1932, 2 november).
- KDC Nijmegen, Archief P.J.M. Aalberse (AALB 169), inv.nr. 9, 'Dagboeken. Met doorhalingen en inliggende bijlagen. Deel X.' (1932, 3 november – 1941, 10 mei).
- KDC Nijmegen, Archief P.J.M. Aalberse (AALB 169), inv.nr. 298, 'Brieven van J.R. Bomans. Met bijlage' (1919,1921).
- KDC Nijmegen, Archief P.J.M. Aalberse (AALB 169), inv.nr. 432, 'Brieven van A.J. Loerakker. Met bijlagen.' (1921, 1932, 1934-1935, 1947).
- KDC Nijmegen, Archief P.J.M. Aalberse (AALB 169), inv.nr. 1141, 'Ingekomen stukken van diverse personen en instellingen bij het Ministerie van Arbeid en het Ministerie van Arbeid, Handel en Nijverheid. Met Afschriften van uitgegane brieven' (1920-1924).
- KDC Nijmegen, Archief P.J.M. Aalberse (AALB 169), inv.nr. 1148, 'Dreigbrief van (anoniem). Met brief van Ministerie van Justitie dat in zijn opdracht pogingen heeft ondernomen de naam van de schrijver te achterhalen' (1920).
- KDC Nijmegen, Archief P.J.M. Aalberse (AALB 169), inv.nr. 1157, 'Nota inzake de financiën van het Ministerie van Arbeid' (1921).
- KDC Nijmegen, Archief P.J.M. Aalberse (AALB 169), inv.nr. 1165, 'Stukken betreffende de verantwoording van het beleid van het kabinet Ruijs de Beerenbrouck II' (1922).
- KDC Nijmegen, Archief P.J.M. Aalberse (AALB 169), inv.nr. 1204, 'Redevoering "Nederland in de crisis" uitgezonden door de KRO op 12 maart. Met kanttekeningen en bijlagen' (1933).

- KDC Nijmegen, Archief P.J.M. Aalberse (AALB 169), inv.nr. 1205, ‘Redevoeringen over de positie van de RK Staatspartij in de verkiezingsstrijd gehouden te Almelo op 18 april. Met aantekeningen.’ (1933).
- KDC Nijmegen, Archief P.J.M. Aalberse (AALB 169), inv.nr. 1208, ‘Redevoeringen gehouden voor de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Met aantekeningen “Crisisbeleid” ’ (1934).
- KDC Nijmegen, Archief P.J.M. Aalberse (AALB 169), inv.nr. 1209, ‘Redevoeringen voor de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Met aantekeningen. Over het regeringsbeleid’ (1934).
- KDC Nijmegen, Archief P.J.M. Aalberse (AALB 169), inv.nr. 1211, ‘Redevoering over de regeringscrisis gehouden voor de Tweede Kamerfractie van de RK Staatspartij op 11 juli. Met kanttekeningen’ (1935).
- KDC Nijmegen, Archief P.J.M. Aalberse (AALB 169), inv.nr. 1212, ‘Redevoeringen over het meningsverschil tussen het kabinet en de Tweede Kamerfractie van de RK Staatspartij over de economische politiek te gehouden te Amsterdam op 7 oktober’ (1935).
- KDC Nijmegen, Archief P.J.M. Aalberse (AALB 169), inv.nr. 1230, ‘Stukken betreffende de kabinetsformatie’ (1935).
- KDC Nijmegen, Archief P.J.M. Aalberse (AALB 169), inv.nr. 1300, ‘Brieven en circulaires van en over het Nederlandsch RK Vakcongres, de Nederlandsche RK Vakorganisatie en Herwonnen Levenskracht. Met Bijlagen en incidenteel met afschriften van uitgegane brieven’ (1903-1905, 1907-1909, 1911-1915, 1917, 1919-1926, 1929, 1934, 1936).
- KDC Nijmegen, Archief P.J.M. Aalberse (AALB 169), inv.nr. 1334, ‘Brieven van A.B. Michielsen, voorzitter van de Raad van Arbeid te Haarlem, aan J.D.J Aengenent over de positie van de voorzitters van de Raden van Arbeid’ (1921).
- KDC Nijmegen, Archief W. H. Nolens (Nole), inv.nr. 158, ‘Stukken betreffende functie als kabinetsformateur en het verloop van de formatie’ (1918).
- KDC Nijmegen, Archief W. H. Nolens (Nole), inv.nr. 163, ‘Stukken betreffende de handelingen van de Tweede Kamer naar aanleiding van de kabinetscrisis en kabinetsformatie’ (1923-1924).
- KDC Nijmegen, Archief RK Staatspartij (RKSP 107), inv.nr. 4, ‘Jaarverslagen van de Algemeen Bond van RK Rijkskieskringorganisaties in Nederland’ (1918).
- KDC Nijmegen, Archief RK Staatspartij (RKSP 107), inv.nr. 64, ‘Propagandamateriaal voor de verkiezingen van april 1933’ (1933).

KDC Nijmegen, Archief RK Staatspartij (RKSP 107), inv.nr. 161, 'Stukken betreffende de kabinetscrisis en -formatie van 1935' (1935).

Kranten- en Tijdschriftartikelen

- 'Altijd over de eenheid', *Het Centrum* (3 september 1926).
- 'De katholieke eenheid: tot besluit', *Het Centrum* (5 oktober 1926).
- 'De Schicht van den vliegend Parth', *Katholiek Sociaal Weekblad* (25 juli 1925).
- 'Gevaarlijk argument', *Het Centrum* (25 augustus 1926).
- 'Huichelarij of laster!', *Het Centrum* (25 juni 1929).
- 'Jan politiek over Mr. Pius Arts.', *Het Centrum* (26 juli 1927).
- J. Kerkvliet, 'Socialistisch', *Katholiek Sociaal Weekblad* (18 maart 1922).
- J. Kerkvliet, 'Zaken-Moraal', *Katholiek Sociaal Weekblad* (5 augustus 1922).
- J. Kerkvliet, 'Zaken-Moraal II', *Katholiek Sociaal Weekblad* (12 augustus 1922).
- J. Kerkvliet, 'Zaken-Moraal III', *Katholiek Sociaal Weekblad* (19 augustus 1922).
- J. Kerkvliet, 'Vreedzame bijleggingen en Voorkoming van Arbeidsgeschillen I', *Katholiek Sociaal Weekblad* (23 september 1922).
- J. Kerkvliet, 'De achturendag in Zwitserland – 1', *Katholiek Sociaal Weekblad* (11 november 1922).
- J. V. Beurden, 'Duurte en overbezetting in den kleinhandel', *Katholiek Sociaal Weekblad* (13 maart 1926).
- 'Misleidende voorstelling', *Het Centrum* (20 maart 1929).
- P. J. M. Aalberse, 'Arbeidsgeschillenwet – II', *Katholiek Sociaal Weekblad* (19 oktober 1929).
- P. J. M. Aalberse, 'Een min-juiste opmerking', *Katholiek Sociaal Weekblad* (5 december 1925).
- P. J. M. Aalberse, 'Hugo De Groot en het natuurrecht', *Katholiek Sociaal Weekblad* (12 september 1925).
- P. J. M. Aalberse, 'Joseph van Görres – II', *Katholiek Sociaal Weekblad* (6 februari 1926).
- 'Verduidelijking?', *Het Centrum* (15 september 1926).

Bibliografie

Secundaire literatuur:

- Aerts, R. A. M., *Land van kleine gebaren: een politieke geschiedenis van Nederland 1780-2012* (Amsterdam 2013).
- Behr, T., *Social Justice and Subsidiarity: Luigi Taparelli and the Origins of Modern Catholic Social Thought* (Washington DC 2019).
- Bornewasser, J. A., *Katholieke Volkspartij 1945-1980/ bd. 1, Herkomst en groei (tot 1963)* (Nijmegen 1995).
- Broek, I., van den, C. Smit en D. J. Wolffram, *Imagination and Commitment: Representations of the Social Question* (Groningen 2007).
- Gribling, J. P., *Professor Aalberse* (Utrecht 1966).
- Krier Mich, M. L., *Catholic Social Teachings and Movements* (Mystic 1998).
- Kroon, T., *Nolens: een portret van een groot staatsman* (Zutphen 1983).
- Helderman, C., 'DE HOGE RAAD VAN ARBEID, 1919-1940(-1950)', *Tijdschrift voor sociale en economische geschiedenis* 1:2 (2004) 45-75.
- Holland, J., *Modern Catholic Social Teachings: The popes Confront the Industrial Age 1740-1958* (New York 2003).
- Langeveld, H. J., *Hendrikus Colijn, 1869-1944/ DL. 1, 1869-1933: Dit leven van krachtig handelen* (Amsterdam 1998).
- Langeveld, H. J., *Hendrikus Colijn, 1869-1944/ DL. 2, 1933-1944: Schipper naast God* (Amsterdam 2004).
- Leeuwen, W., van, 'Eenheid in onenigheid, eenheid in gehoorzaamheid: Sociale en economische opvattingen onder katholieken in Nederland tijdens het interbellum', *Leidschrift: katholieken in conflict* 5:1 (1988) 33-57.
- Meeuwen, J., van, *Lijden aan eenheid: katholieke arbeiders op zoek naar hun politieke recht (1897-1929)* (Hilversum 1998).
- Paperno, I., 'What Can Be Done with Diaries?', *The Russian Review* 63:4 (2004) 561-573.
- Renders, H., B. de Haan en J. Harmsma, *The Biographical Turn: Lives in History* (London 2016).
- Rodgers, D. T., *Atlantic Crossings: Social Politics in a Progressive Age* (Cambridge 1998).
- Rogier, L. J. en N. de Rooy, *In vrijheid herboren. Katholiek Nederland 1853-1953* (Den Haag 1953).
- Salemink, T., *Katholieke kritiek op het kapitalisme 1891-1991: Honderd jaar debat over vrije markt en verzorgingsstaat* (Amersfoort 1993).

Sengers, E., *Roomsche socioloog – sociale bisschop: Joannes Aengenent als ideoloog en bestuurder van de katholieke sociale beweging 1873-1935* (Hilversum 2016).

Swaan, A., de, *In Care of the State: Health Care, Education and Welfare in Europe and the USA in the Modern era* (Cambridge 1988).

Verhagen, F., *Toen de katholieken Nederland veroverden: Charles Ruijs de Beerenbrouck 1873-1926* (Amsterdam 2015).

Voerman, G., 'De stand van de geschiedschrijving van de Nederlandse politieke partijen', *BMGN* 120:2 (2005) 226-269.]